

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Πανεπιστήμιο Πειραιά

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Διαπανεπιστημιακό Διατμηματικό Πρόγραμμα

Μεταπτυχιακών Σπουδών

«Τοπική και Περιφερειακή Ανάπτυξη και Αυτοδιοίκηση»

**Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις: εμπειρία
και προοπτική ανάπτυξης στην Ελλάδα της κρίσης.**

Μελέτη Περίπτωσης: «+συνεργάζομαι»

Αμαλία Ευδερή

Κόρινθος, Νοέμβριος 2017

**University of Peloponnese
University of Piraeus
Aristotle University of Thessaloniki
Democritus University of Thrace**

**Interdisciplinary Postgraduate Program
"Local and Regional Development and Local Government"**

**Social Cooperative Enterprises: Experience and
Development Perspective in Greece at the time of
Crisis. Case study: "sinergazomai"**

Amalia Xyderi

Corinth, November 2017

Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις: εμπειρία και προοπτική ανάπτυξης στην Ελλάδα της κρίσης. Μελέτη Περίπτωσης: «+συνεργάζομαι»

Περίληψη

Η Διεθνής Χρηματοπιστωτική Κρίση του 2008 με αφετηρία την κρίση στην αγορά ακινήτων των ΗΠΑ, κατάφερε να αμφισβητήσει στη βάση του το ελληνικό οικονομικό υπόδειγμα ανάπτυξης αναδεικνύοντας τα μεγάλα δημοσιονομικά της προβλήματα, το χρέος και τις αδυναμίες της ευρωζώνης και να φέρει την ελληνική κοινωνία στα πρόθυρα της αποσύνθεσης. Εκτός από τα σοβαρά οικονομικά προβλήματα που φέρνει η παρατεταμένη κρίση, η κοινωνία έχει να αντιμετωπίσει την κρίση αξιών. Σε αυτήν την κοινωνική και οικονομική πραγματικότητα, η ύπαρξη Κοινωνικών Επιχειρήσεων που παραμένουν υγιείς κρίνεται αναγκαία. Στην παρούσα εργασία εξετάζουμε το θεσμικό πλαίσιο και τη λειτουργία των Κοινωνικών Συνεταιριστικών Επιχειρήσεων καθώς και τους λόγους που τις κάνουν ιδιαίτερα δημοφιλείς στη χώρα μας. Σκοπός της εργασίας είναι η ανάδειξη της σημασίας της δράσης των κοινωνικών επιχειρήσεων και των αποτελεσμάτων της λειτουργίας τους όχι μόνο στα ίδια τα άτομα αλλά και στο σύνολο της κοινωνίας. Στη συνέχεια, έπειτα από προσωπικές συνεντεύξεις, παρουσιάζουμε την ΚοινΣΕπ «+εργάζομαι», τα μέλη, τους πόρους και τις δραστηριότητες της επιχείρησης και τονίζονται οι ιδιαιτερότητες της.

Social Cooperative Enterprises: Experience and Development Perspective in Greece at the time of Crisis.

Case study: "sinergazomai"

Abstract

The 2008 International Financial Crisis, having its start with the US real estate crisis, managed to challenge the Greek economic growth model on the basis of its large fiscal problems, the debt and weaknesses of the eurozone and to bring Greek society to the brink of decomposition. In addition to the serious economic problems brought by the prolonged crisis, society has to face the crisis of values. In this social and economic reality, the existence of Social Enterprises that remain healthy is deemed necessary. In this paper we examine the institutional framework and the operation of the Social Cooperative Enterprises as well as the reasons that make them very popular in our country. The aim of the work is to highlight the importance of the action of social enterprises and the results of their operation not only to the individuals themselves but also to society as a whole. Then, after personal interviews, we present the "sinergazomai" Community, members, resources and business activities and highlight its features.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

ABSTRACT

1. Εισαγωγή	1
2. Κοινωνική Οικονομία	5
2.1 Ιστορική Αναδρομή	6
2.1.1 Ιστορική αναδρομή Κοινωνικών Επιχειρήσεων	7
2.2 Χαρακτηριστικά κοινωνικής οικονομίας και Κοινωνικών επιχειρήσεων	10
2.2.1 Θεσμικό Πλαίσιο και Περιεχόμενο Κοινωνικών Επιχειρήσεων	13
2.3 Στατιστικά στοιχεία στην Ευρώπη και την Ελλάδα	15
2.4 Παραδείγματα εφαρμογών κοινωνικών επιχειρήσεων στην Ευρώπη	18
3. Κοινωνικές Επιχειρήσεις (ΚΟΙΝΣΕΠ) στην Ελλάδα	20
3.1. Κατηγοριοποίηση Κοιν.Σ.ΕΠ.	21
3.2. Σύσταση και Λειτουργία	22
3.3. Οι πρόσφατες εξελίξεις στην Ελλάδα	24
3.3.1. 1η Έκθεση Κοινωνικής και Αλληλεγγυας Οικονομίας	27
4. Μεθοδολογία της έρευνας	29
5. Παρουσίαση ΚοινΣΕπ «συν-εργάζομαι».....	31
5.1. Ίδρυση – Σκοποί.....	31
5.2. Μέλη.....	33
5.2.1. Εγγραφή και Αποχώρηση/αποβολή Μελών	34
5.2.2. Υποχρεώσεις και δικαιώματα των μελών	35
5.3. Διοίκηση και Χρηματοδότηση	36
5.3.1. Πόροι.....	36
5.3.2. Γενική Συνέλευση και Διοικούσα Επιτροπή	38

5.3.3. Διαχειριστική Χρήση-Ετήσιες Οικονομικές Καταστάσεις- Διανομή Κερδών – Βιβλία και Στοιχεία	39
5.4. Δραστηριότητες της ΚοινΣΕπ «+συνεργάζομαι»	40
5.4.1. Επιχειρηματική Δραστηριότητα ΚοινΣΕπ.....	40
5.4.2. Εκπαιδευτική Δραστηριότητα της ΚοινΣΕπ.....	43
5.5. Η επιχείρηση «Παντοκαφενές».....	45
5.5.1. Συμπερασματικές διαπιστώσεις επιτόπιας έρευνας.....	46
6. ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	53
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	56
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	59

1. Εισαγωγή

Η Διεθνής Χρηματοπιστωτική Κρίση του 2008 αποτελεί πλέον ένα παγκόσμιο γεγονός και μια κατάσταση απειλούμενης οικονομικής ύφεσης στον ευρύτερο χρηματοπιστωτικό και τραπεζικό τομέα με γενεσιουργό χώρα τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής. Για την ελληνική οικονομία αμφισβήτησε στη βάση του το υπόδειγμα ανάπτυξης και πυροδότησε έναν κύκλο ακραίας αβεβαιότητας καθώς έφερε στο προσκήνιο τα μεγάλα δημοσιονομικά της προβλήματα, το χρέος και τις αδυναμίες της ευρωζώνης, ενώ παράλληλα η ύφεση που συνεχίζει να την πλήττει τα τελευταία χρόνια, αποτελεί ένα από τα σπουδαιότερα προβλήματα που χρήζει άμεση λύση.

Η οικονομική κρίση έχει εξελιχθεί σε κοινωνική κρίση και κρίση αξιών, έχει φέρει την ελληνική κοινωνία στα πρόθυρα της αποσύνθεσης. Η ζωή, όπως και η προσωπικότητα κάθε ανθρώπου είναι δομημένες πάνω στην εργασία και την οικονομική επιφάνεια, η οποία συντελεί στο προσδιορισμό της ταυτότητας και της εικόνας εαυτού. Οι συνέπειες της μείωσης του εισοδήματος όμως, όπως και η αύξηση της ανεργίας, προκαλεί οικονομικά και ψυχολογικά προβλήματα με συνέπεια την αύξηση των σωματικών και ψυχικών διαταραχών. Οι άνεργοι διακατέχονται από πολύ χαμηλή αυτοπεποίθηση, νιώθουν απόρριψη από την κοινωνία, αναπτύσσοντας παράλληλα αισθήματα εχθρότητας απέναντί της¹. Σημαντικό ποσοστό ανέργων δύναται να αποκτήσει ψυχοσωματικά προβλήματα ή να παρουσιάσουν ροπή προς τον αλκοολισμό και την κατάχρηση ουσιών, ή να συμμετάσχουν σε αντικοινωνικές ομάδες, που χαρακτηρίζονται από παραβατικές συμπεριφορές.

Οι «ευαίσθητοι» εργαζόμενοι ή τα άτομα που νοσούν ήδη από κάποιο ψυχικό νόσημα ανήκουν και αυτοί στις ομάδες του πληθυσμού που πλήττονται σαφώς περισσότερο από την οικονομική κρίση. Η εργασιακή ανασφάλεια, στην περίπτωση τους καθώς και το στρες που αυτή επιφέρει, λειτουργούν ιδιαίτερος ψυχοπιεστικά, εντείνοντας τις ήδη υπάρχουσες δυσκολίες του ατόμου. Επιπλέον, η κρίση εντείνει τα προβλήματα χρήσης ουσιών, ψυχικής υγείας και κοινωνικού αποκλεισμού και αναμένεται να αυξήσει τις ανάγκες υποστήριξης των κοινωνικά ευάλωτων ομάδων.

---

¹ <http://www.encephalos.gr/48-2-02g.htm>

Σύμφωνα με τους εκπροσώπους του ΚΕΘΕΑ², η οικονομική κρίση μπορεί να επιβαρύνει την ψυχική και σωματική υγεία των χρηστών, να ενισχύσει την εξάρτηση και την παραβατική συμπεριφορά και να εντείνει τον εξαθλιώση και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Οι πρώτες επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης είναι ήδη εμφανείς σε όσους βρίσκονται στη φάση της κοινωνικής επανένταξης, καθώς η ενσωμάτωση στην αγορά εργασίας γίνεται ολοένα και πιο δύσκολη, ακόμα και για αυτούς που διαθέτουν υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο και εργασιακή εμπειρία. Η προσέλευση σε όλες τις μονάδες του ΚΕΘΕΑ παραμένει υψηλή τα τελευταία χρόνια, αλλά οι προσλήψεις στον οργανισμό έχουν «παγώσει» από το 2006, η κρατική επιχορήγηση παραμένει στάσιμη και η γραφειοκρατία καθυστερεί τις διαδικασίες στέγασης των νέων μονάδων.

Και άλλες ευπαθείς κοινωνικές ομάδες αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα ανεργίας ακόμα και διαβίωσης. Τα άτομα με αναπηρία, χρόνιες παθήσεις και οι οικογένειές τους έχουν πληγεί με τον πιο σκληρό τρόπο από την οικονομική κρίση και τις οριζόντιες μνημονιακές πολιτικές. Τα μέτρα λιτότητας που επιβλήθηκαν όλα τα τελευταία χρόνια της κρίσης, αύξησαν δραματικά τη διαχρονική ανεργία και τη φτώχεια των ατόμων με αναπηρία και υπονόμισαν την πρόοδο εφαρμογής της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία, την οποία η χώρα μας κύρωσε αποδεχόμενη την υποχρέωση εφαρμογής της με το ν.4074/2012. Μπροστά στη διαπραγμάτευση των μέτρων και των αντιμέτρων, η ΕΣΑμεΑ απηύθυνε ανοιχτή επιστολή στον πρωθυπουργό Αλέξη Τσίπρα, θέτοντας υπόψη του το πλαίσιο των μέτρων προστασίας που πρέπει να ληφθούν άμεσα, έτσι ώστε να υπάρξει προστασία των προγραμμάτων οικονομικής ενίσχυσης και των πάσης φύσεως επιδομάτων αναπηρίας και γενικότερα να διασφαλίσουν τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία να ζουν με αξιοπρέπεια στη χώρα³. Γενικότερα όμως, η έξαρση ρατσιστικών φαινομένων είναι εντονότερη σε περιόδους οικονομικής κρίσης και αυξημένης ανεργίας, καθώς οι ντόπιοι εργαζόμενοι αισθάνονται ότι απειλούνται ή τους πείθουν ότι απειλούνται από το κύμα της μετανάστευσης.

---

² <http://www.healthview.gr/node/22522>

³ <http://www.protothema.gr/greece/article/673979/anoihti-epistoli-ton-atomon-me-anapiria-ston-tsipra-prostatepste-mas-apo-tin-krisi/>

Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι η ανάγκη για κοινωνική αλληλεγγύη είναι πιο επιτακτική από ποτέ. Ως εκ τούτου κρίνεται σημαντικό να σχεδιαστούν εκείνες οι παρεμβάσεις που θα βοηθήσουν στην καλύτερη αντιμετώπιση της κρίσης σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο. Η πρωτογενής παρέμβαση χρειάζεται να εμπεριέχει τη δημιουργία κρατικών επιδοτούμενων προγραμμάτων επαγγελματικής επανεκπαίδευσης με σκοπό την επανένταξη των ανέργων στην αγορά εργασίας, καθώς επίσης και προγράμματα ανάπτυξης δεξιοτήτων για μεγαλύτερη δυνατότητα επαγγελματικής ευελιξίας. Η αντιμετώπιση της τρέχουσας οικονομικής κρίσης είναι σημαντικό να επιτευχθεί μέσω της οργάνωσης ενός ευρύτατου κοινωνικού δικτύου που θα στέκει δίπλα στο άτομο σε αυτές τις στιγμές της μεγάλης δυσφορίας, θυμίζοντάς του ότι κοινωνία σημαίνει πρωτίστως κοινωνική αλληλεγγύη και συλλογικές δράσεις και παρεμβάσεις.

Στο πλαίσιο αυτό τα τελευταία χρόνια έχουν πολλαπλασιαστεί οι συλλογικές πρωτοβουλίες που γεννιούνται με στόχο την έμπρακτη έκφραση κοινωνικής αλληλεγγύης, αλλά και την (επαν)ενεργοποίηση ενός αδρανούς εργατικού δυναμικού, μέσα από δομές όπως μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί, κοινωνικές επιχειρήσεις, συνεταιρισμοί, και διάφοροι τύποι ενώσεων οι οποίες στηρίζονται στη βάση της αυτοοργάνωσης των πολιτών, στην αλληλεγγύη, τη συνεργασία και την εθελοντική προσφορά. Μία ιδιαίτερα δημοφιλής μορφή εταιρίας με οικονομικές δραστηριότητες αλλά και με οικονομικούς και κοινωνικούς σκοπούς και στόχους είναι οι κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις (ΚΟΙΝΣΕΠ), η δομή και η δράση των οποίων περιγράφεται στη συνέχεια.

Στην παρούσα εργασία επιχειρούμε μια παρουσίαση της λειτουργίας των ΚοινΣΕπ στη χώρα μας, περιγράφοντας το θεσμικό πλαίσιο και τις ιδιαιτερότητες που τις διέπουν και τονίζοντας τα κίνητρα για την ίδρυσή τους. Αν και η σπουδαιότητα της ύπαρξης και της λειτουργίας τους είναι εμφανής, σκοπός της εργασίας είναι να δώσει έμφαση στη σημασία τους μέσα από την παρουσίαση της λειτουργίας και των εργαζόμενων της «ΚΟΙΝ.Σ.ΕΠ. +εργάζομαι». Για την εκπόνηση της έγινε ποιοτική έρευνα και χρησιμοποιήθηκαν ως ερευνητικά εργαλεία προσωπικές συνεντεύξεις και επιτόπια παράτηρηση. Πιο συγκεκριμένα, η εργασία χωρίζεται σε πέντε κεφάλαια με υποκεφάλαια.

Στο πρώτο κεφάλαιο επιχειρούμε μια εισαγωγή στην τρέχουσα οικονομική και κοινωνική κατάσταση της χώρας. Η υπάρχουσα ανεργία επηρεάζει πολύ περισσότερο τις ευπαθείς ομάδες και κάνει επιτακτική την ανάγκη για κοινωνική αλληλεγγύη.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται μια ιστορική αναδρομή στην έννοια της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων. Παρουσιάζονται τόσο τα χαρακτηριστικά τους όσο και το θεσμικό τους πλαίσιο καθώς και παραδείγματα εφαρμογών κοινωνικών επιχειρήσεων.

Έπειτα στο τρίτο κεφάλαιο επιχειρείται η κατηγοριοποίηση των ΚΟΙΝΣΕΠ στην Ελλάδα και η κατανόηση της λειτουργίας τους αλλά και το θεσμικό και νομικό πλαίσιο στο οποίο υπάγονται. Αναφέρονται οι τρέχουσες εξελίξεις που αφορούν την Ελλάδα όπως και οι αλλαγές που επέφερε ο ν. 4430/2016.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η μεθοδολογία της έρευνας και οι άξονες του οδηγού των συνεντεύξεων ενώ στο πέμπτο κεφάλαιο γίνεται η παρουσίαση της ΚοινΣΕπ «+εργάζομαι». Γίνεται αναφορά σε στοιχεία ίδρυσης και λειτουργίας, παρουσιάζονται τα μέλη, οι πόροι και οι δραστηριότητες της επιχείρησης. Η δράση της ΚοινΣεπ πραγματοποιείται κυρίως από την εμπορική της επιχείρηση με την επωνυμία «Παντοκαφενές». Πρόκειται για ένα εναλλακτικό καφενείο-παντοπωλείο, που προσφέρει υπηρεσίες καφενείου αλλά διαθέτει και παντοπωλείο με προϊόντα άλλων ΚοινΣεπ. Μέσα από προσωπικές συνεντεύξεις με μέλη και εργαζομένους, επιτεύχθηκε η παρουσίαση της λειτουργίας της επιχείρησης, των ιδιαιτεροτήτων της και η σημασία της συνέχισης της δράσης της για τα μέλη και τον κοινωνικό περίγυρο.

Τέλος, το έκτο κεφάλαιο αποτελεί τον επίλογο της εργασίας, όπου συνοψίζει τα σημαντικότερα σημεία του πλαισίου λειτουργίας των ΚοινΣΕπ και της σημασίας της δράσης τους καθώς και προτάσεις για μελλοντικές εξελίξεις.

2. Κοινωνική Οικονομία

Η ελληνική κρίση έχει ως έναρξη την οικονομική δυσπραγία, στην οποία εισήχθη η χώρα ως συνέπεια της διεθνούς ύφεσης, φανέρωσε την υπερχρέωση του ελληνικού δημοσίου και την αδυναμία ελέγχου του διογκούμενου χρέους.⁴ Τα ποσοστά ανεργίας, που τα τελευταία χρόνια προβλημάτιζαν την ελληνική κοινωνία, διογκώθηκαν εν μέσω κρίσης. Είναι σαφές ότι η εργασία έχει προσδιοριστικό ρόλο στη ζωή του ανθρώπου, καθώς καταλαμβάνει μεγάλο μέρος του χρόνου του, τον χαρακτηρίζει και τον κατατάσσει σε οικονομικά και κοινωνικά στρώματα. Εξάλλου η επαγγελματική ικανοποίηση αποτελεί ένα από τα κύρια θέματα μελέτης των επιστημών που ασχολούνται με τον άνθρωπο, με τις ανάγκες του και τη σχέση του με την εργασία (Crites, 1969). Επιπλέον, με την πάροδο των χρόνων, οι απαιτήσεις της κοινωνίας προς τις εταιρείες έχουν αλλάξει σε μεγάλο βαθμό. Σήμερα, δεν παίζουν ρόλο μόνο τα προϊόντα και οι υπηρεσίες που παρέχουν ή τα οικονομικά τους αποτελέσματα αλλά και οι κοινωνικές και περιβαλλοντολογικές τους δράσεις.

Η Κοινωνική Οικονομία ορίζεται ως ο χώρος της οικονομίας ο οποίος βρίσκεται ανάμεσα στον ιδιωτικό και τον δημόσιο τομέα και στον οποίο διεξάγονται οικονομικές δραστηριότητες με κοινωνικούς σκοπούς και στόχους. Εξελίσσεται στο πλαίσιο των αγορών και της κοινωνίας γενικότερα και σχετίζεται με την αρχή της δημοκρατικής οργάνωσης, στηρίζεται σε μια ευρεία κοινωνική βάση, υιοθετεί συλλογικά κριτήρια κατανομής κερδών, αναπτύσσει μια ιδιαίτερη σχέση αλληλεγγύης με τα μέλη και προωθεί την κοινωνική συνοχή.

Ένας άλλος ορισμός σύμφωνα με τον Ν. 4019/2011 περιγράφει την Κοινωνική Οικονομία ως το σύνολο των οικονομικών, επιχειρηματικών, παραγωγικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων, οι οποίες αναλαμβάνονται από νομικά πρόσωπα ή ενώσεις προσώπων, των οποίων ο καταστατικός σκοπός είναι η επιδίωξη του συλλογικού οφέλους και η εξυπηρέτηση γενικότερων κοινωνικών συμφερόντων (Ν. 4019/2011)

---

⁴ Χαρδούβελης, Γκίκας Α., (2009), «Η χρηματοοικονομική κρίση και το μέλλον της παγκόσμιας οικονομίας.», Οικονομία & Αγορές, Eurobank Research, Τόμος IV, Τεύχος 8, Αθήνα, Σελ.19-43.

Τέλος με τον πρόσφατο νόμο 4430/2016, ως «Κοινωνική και Αλληλεγγύη Οικονομία» ορίζεται το σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων που στηρίζονται σε μία εναλλακτική μορφή οργάνωσης των σχέσεων παραγωγής, διανομής, κατανάλωσης και επανεπένδυσης, βασισμένη στις αρχές της δημοκρατίας, της ισότητας, της αλληλεγγύης, της συνεργασίας, καθώς και του σεβασμού στον άνθρωπο και το περιβάλλον⁵.

Ένας ακόμα όρος άμεσα συνδεδεμένος με την κοινωνική οικονομία και τις διαφορετικές αναγνώσεις της είναι η κοινωνική επιχειρηματικότητα. Μελετώντας την κοινωνική επιχειρηματικότητα γίνεται σαφές πως δεν αποτελεί νεοεισερχόμενο όρο, ούτε έχει διαχρονικά σταθερή μορφή ή κοινό περιεχόμενο μεταξύ διαφορετικών χωρών (Kerlin 2006, Defourny και Nyssens 2008, 2010). Σε μια προσπάθεια αποσαφήνισης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, οι Seelos και Mair (2005:243) την ορίζουν ως την οικονομική δραστηριότητα *«που παρέχει νέα παραγωγικά μοντέλα παροχής προϊόντων και υπηρεσιών που έχουν σκοπό να εξυπηρετούν τις άμεσες ανθρώπινες ανάγκες των φτωχότερων στρωμάτων της κοινωνίας, οι οποίες παραμένουν αναπάντητες από τις σημερινές οικονομικές και κοινωνικές δομές»*.

Για τον όρο Κοινωνική Επιχειρηματικότητα δεν υπάρχει ένας καθολικός ορισμός. Οι κοινωνικές επιχειρήσεις είναι οργανισμοί που παρέχουν αγαθά ή υπηρεσίες σε άμεση συνάρτηση με τον σαφή σκοπό τους να λειτουργήσουν προς όφελος της κοινότητας. Στηρίζονται σε μια συλλογική δυναμική (ιδρύονται από μία ομάδα πολιτών) εμπλέκοντας διαφορετικούς φορείς στα διοικητικά τους όργανα αλλά παράλληλα αποδίδουν μεγάλη σημασία στην αυτονομία τους και αναλαμβάνουν οικονομικούς κινδύνους που συνδέονται με την κοινωνικό-οικονομική τους δραστηριότητα.

2.1 Ιστορική Αναδρομή

Παρά τη μακραίωνη ιστορία εγχειρημάτων που θα μπορούσαν να ενταχθούν στο πεδίο της κοινωνικής οικονομίας, ο όρος χρησιμοποιείται πρώτη φορά το 1830

---

⁵ <http://koinsep.org/4430-2016/>

από τον γάλλο οικονομολόγο Charles Dunoyer. Η σημασιότητά του δεν διαφοροποιείται από όσα είναι και σε μας σήμερα γνωστά. (Moulaert and Ailenet 2005). Θα μπορούσαμε να περιγράψουμε αδρά την κοινωνική οικονομία λέγοντας πως το πεδίο της οριοθετείται ανάμεσα στη σφαίρα του κρατικού και του ιδιωτικού τομέα, όπως αυτοί διαχωρίζονται με κριτήριο την οικονομική δραστηριότητα. Η κοινωνική οικονομία αποτελεί τον τομέα εκείνο που είναι συνδεδεμένος με τις ανάγκες της κοινωνίας (Mertens 1999). Ωστόσο, μέσα από την ιστορική ανάλυση και την εμπειρική μελέτη της έννοιας γίνονται αντιληπτές διαφορετικές προσεγγίσεις, που οδήγησαν σε διαφορετική αντίληψη περί κοινωνικής οικονομίας σε διαφορετικά χωρικά, χρονικά και ιδεολογικά πλαίσια (Γεώργιας 2013, Moulaert και Ailenet 2005, Nasioulas 2012).

Η ιστορική εμπειρία της κοινωνικής οικονομίας διακρίνεται σε τρεις βασικές περιόδους. Την ανάδυση της κοινωνικής οικονομίας από τον 19ο έως τις αρχές του 20ού αιώνα, η οποία ήταν αποτέλεσμα της δράσης κοινωνικών δυνάμεων όπως τα λαϊκά στρώματα του πληθυσμού, η εκκλησία, αλλά και μέλη των ανωτέρων, εύπορων τάξεων. Η δεύτερη περίοδος, από τις αρχές του 20ού αιώνα έως το 1960, επηρεάζεται αποφασιστικά από την επέκταση του κοινωνικού κράτους, που επιδρά καταλυτικά στην εξέλιξη της κοινωνικής οικονομίας μέσα από την έντονη επίδραση των θεσμών της πολιτείας. Τέλος, από το 1960 έως σήμερα, η κοινωνική οικονομία αποκτά διαφορετικές εκφάνσεις. Εκτός από το ριζοσπαστικό της πρόσημο στο πλαίσιο των δράσεων των κινημάτων της δεκαετίας του '60 και του '70, οι οικονομικές εξελίξεις που ακολούθησαν οδήγησαν και σε ένα νέο πρόσωπό της, περισσότερο συμβατό με την φιλοσοφία της ελεύθερης αγοράς. Στο σημείο αυτό, πέρα των ξεκάθαρων ιστορικών και ιδεολογικών πτυχών, το χωρικό πλαίσιο αποτελεί έναν ακόμα κρίσιμο παράγοντα διαφοροποίησης του τομέα της κοινωνικής οικονομίας, όπως συμβαίνει στην περίπτωση των ΗΠΑ, όπου είναι κυρίαρχη η προσέγγιση της στην ελεύθερη αγορά, σε αντιδιαστολή με την Ευρώπη και τον Καναδά, όπου το κοινωνικό πρόσημο παραμένει εντονότερο (Γεώργιας 2013, Moulaert και Ailenet 2005).

2.1.1 Ιστορική αναδρομή Κοινωνικών Επιχειρήσεων

Οι κοινωνικές επενδύσεις μπορούν να αποτελέσουν το αντίδοτο στην κρίση που από το 2008 μαστίζει την Ελλάδα αλλά και γενικότερα την οικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οργανώνοντας ένα νομοθετικό και θεσμικό πλαίσιο στο χώρο

της κοινωνικής επιχειρηματικότητας δημιουργούνται επενδυτικές ευκαιρίες που μπορούν να παραγάγουν κοινωνική προστιθέμενη αξία και καινοτομία. Όπως είδαμε και στην προηγούμενη ενότητα, ο όρος κοινωνική επιχείρηση δεν είναι νέος. Ωστόσο θα μπορούσαμε να διακρίνουμε τρεις χρονικές περιόδους δράσης της κοινωνικής επιχείρησης, τη δεκαετία '80 – '90, τη δεκαετία του '90 – '00 και μετά τη δεκαετία '00.

Δεκαετία '80 – '90

Ο πειρασμός κατά τη δεκαετία του '80, κατόπιν των σφοδρών επιπτώσεων που επέφεραν οι πετρελαϊκές κρίσεις στην παγκόσμια οικονομία, ήταν κυρίως κατά πόσο η κοινωνική οικονομία θα μπορούσε να συμβάλλει στην τόνωση της απασχόλησης και στην ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής. Σε αυτές τις συνθήκες, μια σειρά από πρακτικές κοινωνικής επιχειρηματικότητας αναπτύχθηκαν στις δυο πλευρές του Ατλαντικού.

Στις ΗΠΑ, χρησιμοποιήθηκε μια σειρά από όρους τη δεκαετία του '80 για να προσδιορίσουν την κοινωνική αποστολή μιας επιχείρησης. Ορισμένοι από αυτούς τους όρους ήταν η επιχείρηση μη-κερδοσκοπικού χαρακτήρα, η μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα επιχειρηματικότητα, η επιχείρηση κοινωνικού σκοπού, και η δημόσια επιχείρηση (Defourny and Nyssens, 2008). Ο Kerlin (2006) διευρύνει τη λίστα των όρων που χρησιμοποιούν στις ΗΠΑ την ίδια περίοδο με τους όρους Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη και επιχειρήσεις φιλανθρωπίας. Η χρήση του πρώτου όρου χρησιμοποιείται κυρίως για τις εμπορικές επιχειρήσεις που πραγματοποιούν, εκτός της παραγωγής των προϊόντων και των υπηρεσιών, ορισμένες πρακτικές κοινωνικού ενδιαφέροντος.

Αντίστοιχα, αυτή τη δεκαετία, στην Ευρώπη παρουσιάζεται μια κινητικότητα στην κοινωνική οικονομία για να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα της ανεργίας και το έλλειμμα των κοινωνικών υπηρεσιών που έχει επιφέρει η περικοπή των προϋπολογισμών των ευρωπαϊκών κρατών εξαιτίας των προγραμμάτων λιτότητας. Σε χώρες όπως το Βέλγιο, η Γαλλία, η Γερμανία και η Ιρλανδία υπάρχει μια σημαντική παρουσία μη κερδοσκοπικών οργανισμών που έχουν σκοπό να συμβάλλουν στις κοινωνικές υπηρεσίες, ωστόσο χρηματοδοτούνται και ελέγχονται από τους δημόσιους οργανισμούς. Ο βασικός σκοπός αυτών των οργανισμών ήταν να επανεντάξουν τους

ανέργους στην αγορά εργασίας. Δηλαδή να συμβάλλουν στην εκπαίδευσή τους ώστε να γίνουν εκ νέου παραγωγικοί και απαραίτητοι στον παραγωγικό ιστό των χωρών τους. Ωστόσο, στις χώρες του ευρωπαϊκού νότου, η φιλανθρωπία έχει μια ιδιαίτερη σημασία και κυρίως προωθείται από τα εκκλησιαστικά ιδρύματα αυτή τη δεκαετία, ενώ στο Ηνωμένο Βασίλειο εμφανίζεται μια φιλελευθεροποίηση του τρίτου τομέα, ο οποίος συμπεριφέρεται όπως και οι υπόλοιπες επιχειρήσεις και έχει εμπορικό σκοπό.

Δεκαετία '90 – '00

Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται κυρίως από την αύξηση των φιλανθρωπικών επιχειρηματικών προσπαθειών στην υπερατλαντική πλευρά και με την θεσμική έξαρση της κοινωνικής οικονομίας στην ευρωπαϊκή πλευρά.

Στις ΗΠΑ οι μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα επιχειρήσεις είναι η κύρια μονάδα της κοινωνικής οικονομίας που κατά 46% λαμβάνει χρήματα από συνδρομές μελών, ενώ το υπόλοιπο προέρχεται από εμπορικές δραστηριότητες. Την περίοδο αυτή ωριμάζει στην Ευρώπη η έννοια της κοινωνικής οικονομίας και αρχίζει το θεσμικό πλαίσιο να ενδυναμώνεται στα ζητήματα της κοινωνικής επιχειρηματικότητας (Defourny and Nyssens, 2010). Μια πλειάδα νόμων θεσπίζεται σε διάφορες χώρες όπως είναι η Ιταλία, η Πορτογαλία και η Ισπανία για τη θεσμική υποστήριξη των κοινωνικών επιχειρήσεων.

Περίοδος μετά το '00

Και στις δυο πλευρές του Ατλαντικού έχουμε μια διευκρίνιση των εννοιών της κοινωνικής οικονομίας και κυρίως μετατόπιση από την μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα επιχείρηση στις ΗΠΑ και μετατόπιση από τη δημόσια επιχείρηση στην Ευρώπη. Η προσπάθεια που καταβάλλεται μετά το 2000 επικεντρώνεται κυρίως στη διευκρίνιση του όρου της κοινωνικής επιχείρησης από τον όρο δημόσια επιχείρηση. Όταν γίνεται αναφορά του όρου κοινωνική επιχείρηση, η έμφαση δίνεται στην κοινωνική αποστολή της επιχείρησης, στην επανεπένδυση του οικονομικού πλεονάσματος για τους κοινωνικούς σκοπούς της επιχείρησης και στο συνεργατικό χαρακτήρα αυτών των επιχειρήσεων. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η συνεταιριστική παράδοση της Ευρώπης αποτυπώθηκε στις πρώτες κοινωνικές επιχειρήσεις που η μεγάλη πλειονότητά τους ήταν συνεργατικές.

Στην Ελλάδα παρουσιάζονται διάφοροι τύποι κοινωνικής επιχείρησης με διαφορετική αποστολή, με την κοινωνική συνεταιριστική επιχείρηση (Κοιν.Σ.Επ) να είναι η πιο διαδεδομένη μορφή. Για παράδειγμα, μια κατηγορία κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων αποσκοπούν στην ομαλή ένταξη ανθρώπων λιγότερο ευνοημένων στην παραγωγική και κοινωνική ζωή. Αυτές οι επιχειρήσεις δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στην απασχόληση εργαζομένων που ανήκουν στις ευπαθείς και εύάλωτες ομάδες του πληθυσμού (τουλάχιστον κατά 40% του συνόλου των εργαζομένων). Άλλες συνεταιριστικές επιχειρήσεις δίνουν έμφαση στην κοινωνική φροντίδα εύάλωτων ομάδων όπως είναι οι ηλικιωμένοι, τα βρέφη και άτομα με κινητικά προβλήματα. Τέλος, ορισμένες κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις εστιάζουν στην παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών. Αυτές οι επιχειρήσεις προσπαθούν να συμβάλουν στη διατήρηση των πολιτιστικών αξιών, των παραδοσιακών αξιών, στην εκπαιδευτική διαδικασία και στο περιβάλλον. Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά που πρέπει να τονιστεί για τις Κοιν.Σ.Επ. είναι ότι έχουν εμπορική ιδιότητα και νομικά υπάγονται στο αστικό δίκαιο. Ως εκ τούτου, τα μέλη τέτοιου είδους επιχειρήσεων είναι άλλοτε φυσικά πρόσωπα και άλλοτε νομικά πρόσωπα με δικαίωμα μιας ψήφου ανεξαρτήτως των εταιρικών μεριδίων που έχουν στην κατοχή τους.

2.2 Χαρακτηριστικά κοινωνικής οικονομίας και Κοινωνικών επιχειρήσεων

Στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας λειτουργούν φορείς και επιχειρήσεις που έχουν ορισμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και δεν ανήκουν αποκλειστικά στον ιδιωτικό ή στον δημόσιο τομέα. Οι φορείς και οι επιχειρήσεις αυτές έρχονται να καλύψουν κενά στον τομέα της παραγωγής προϊόντων ή της παροχής υπηρεσιών. Κυρίως, όμως, έρχονται να προσφέρουν νέες ευκαιρίες απασχόλησης. Η προσπάθεια ανάπτυξης του τομέα της κοινωνικής οικονομίας και η προσπάθεια αντιμετώπισης της ανεργίας είναι στενά συνδεδεμένες.

Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των επιχειρήσεων της κοινωνικής οικονομίας είναι ότι πρόκειται για ιδιωτικές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην οικονομία της αγοράς. Το οικονομικό κέρδος είναι μεν σημαντικό γι' αυτές, αλλά

έχει δευτερεύουσα σημασία: οι επιχειρήσεις αυτές έχουν άλλες προτεραιότητες. Η κοινωνική και αλληλέγγυα οικονομία είναι κάτι πολύ περισσότερο από την έννοια της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης: η δομή και ο τρόπος λειτουργίας τους καθορίζονται από μια ολιστική αντίληψη για την ευημερία. Οι επιχειρήσεις της κοινωνικής οικονομίας λειτουργούν με πνεύμα αλληλεγγύης, υπευθυνότητας και ευθύτητας. Τα πλεονάσματά τους δεν μοιράζονται ως μερίσματα, αλλά επανεπενδύονται ή κατανέμονται στα μέλη τους χωρίς να μειώνουν την αξία της επιχείρησης. Συνήθως υπάρχουν νομοθετικές ρυθμίσεις που διευκολύνουν τη λειτουργία των επιχειρήσεων αυτών. Στα περισσότερα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι επιχειρήσεις της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας λειτουργούν υπό διάφορες νομικές μορφές (συνεταιρισμοί, ταμεία αλληλασφάλισης, ενώσεις προσώπων και ιδρύματα).

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις έχουν αναγνωριστεί ως εναλλακτικές λύσεις παραγωγής πλούτου, προσφοράς εργασίας καθώς και προσφοράς ζωτικών κοινωνικών υπηρεσιών. Η διανομή των υπηρεσιών αυτών σε τοπικό επίπεδο παίζει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη των τοπικών κοινωνιών. Ένα σημαντικό πλεονέκτημα της Κοινωνικής Οικονομίας είναι ότι συμβάλλει στην επίτευξη μεγαλύτερης κοινωνικής συνοχής δίνοντας σε άτομα κάθε ηλικίας, φύλου και ικανοτήτων, πρόσβαση σε εργασία προσφέροντας τους μεγαλύτερη οικονομική ανεξαρτησία και προσωπική καταξίωση. Η κοινωνική οικονομία βασίζεται στις αρχές της αλληλεγγύης και της ατομικής συμμετοχής σε μια διαδικασία ενεργού συμμετοχής του πολίτη στα κοινά, δημιουργεί υψηλής ποιότητας θέσεις εργασίας και καλύτερη ποιότητα ζωής, προσφέροντας συγχρόνως ένα κατάλληλο πλαίσιο για νέες μορφές επιχειρηματικότητας και εργασίας. Διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην τοπική ανάπτυξη και κοινωνική συνοχή, καθώς συμβάλλει στη σταθερότητα και τον πλουραλισμό των οικονομικών αγορών, είναι κοινωνικά υπεύθυνη και σύμφωνη με τις προτεραιότητες και τους στρατηγικούς στόχους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως κοινωνική συνοχή, πλήρης απασχόληση και καταπολέμηση της φτώχειας, συμμετοχική δημοκρατία, καλύτερη διακυβέρνηση, βιώσιμη ανάπτυξη.

Ο τρίτος τομέας, στον οποίο εντάσσονται και τα εγχειρήματα κοινωνικής οικονομίας, περιλαμβάνει ανάλογα με το θεωρητικό πλαίσιο που υιοθετεί κανείς, ένα ευρύτατο φάσμα συλλογικοτήτων, φορέων και θεσμών, ενώ οι πρωτοβουλίες τους

μπορεί να εκκινούν από ένα άτομο, μια ομάδα, μια οργάνωση, ένα κοινωνικό κίνημα κ.ά. (Sénécal 2012). Η ποικιλομορφία αυτή δημιουργεί ένα σύνθετο τοπίο, που έχει αποτελέσει αντικείμενο εμπειρικών μελετών και θεωρητικών προσεγγίσεων οι οποίες έχουν συμβάλει όχι μόνο στην αποσαφήνιση πλευρών των εγχειρημάτων αυτών αλλά και στην κατανόηση της συνεισφοράς που μπορεί να έχουν στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, σε τοπικό, εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο (Αφουξενίδης και Γαρδίκη 2014).

Οι Roper και Cheney (2005) προβάλλουν τρεις τύπους κοινωνικής επιχειρηματικότητας με έμφαση στην ιδιοκτησία της επιχείρησης, όπως είναι: α) η ιδιωτική κοινωνική επιχειρηματικότητα (private social entrepreneurship), δηλαδή ιδιωτικές πρωτοβουλίες για την ανακούφιση κοινωνικών προβλημάτων με σκοπό το κέρδος και τη δημιουργία καινοτομιών, β) η κοινωνική επιχειρηματικότητα μη επίτευξης κέρδους (social entrepreneurship in the not-for-profit sector), και γ) η κοινωνική επιχειρηματικότητα του δημόσιου τομέα (public-sector social entrepreneurship), δηλαδή πρωτοβουλίες των δημόσιων οργανισμών για την επίλυση κοινωνικών προβλημάτων. Μολονότι η συγκεκριμένη ταξινόμηση είναι κάπως γενική και έρχεται σε αντίθεση με την οριοθέτηση της κοινωνικής οικονομίας, εντούτοις θεωρείται μια επαρκής εννοιολογική διάκριση που μπορεί να ερμηνεύσει διάφορους τύπους της παρούσας κοινωνικής επιχειρηματικότητας και δεν είναι άδικος με κανένα τομέα της οικονομίας που συμβάλλει ουσιαστικά στην επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων.

Η Οικονομική φύση των κοινωνικών επιχειρήσεων χαρακτηρίζεται από τη συνεχή δραστηριοποίηση για την παραγωγή αγαθών / υπηρεσιών ή αντίστοιχα για την πώληση τους, τον υψηλό βαθμό αυτονομίας ή με άλλα λόγια τη μη εξάρτηση τους από τη χρηματοδότηση των δημόσιων αρχών ή άλλων μεγάλης κλίμακας οργανώσεων, όπως συμβαίνει με τις εθελοντικές οργανώσεις. Ωστόσο η κοινωνική διάσταση των ΚΕ διαφέρει από άλλες μορφές επιχείρησης καθώς χαρακτηρίζονται από τη σύναψη εταιρικών σχέσεων μεταξύ διαφορετικών κοινωνικοοικονομικών φορέων και τη δημοκρατική διαδικασία λήψης αποφάσεων καθώς και την ύπαρξη ενός ξεκάθਾਰου στόχου για να ωφεληθεί η τοπική κοινότητα. Επιπλέον η περιορισμένη διανομή κέρδους, γεγονός που δεν αναιρεί την έννοια της επίτευξης κέρδους από τις συγκεκριμένες επιχειρήσεις.

Σχήμα 1.

	ΙΔΙΩΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	ΤΡΙΤΟΣ ΤΟΜΕΑΣ
ΠΟΙΟΣ ΑΠΟΦΑΣΙΖΕΙ	Ιδιοκτήτης ή Δ.Σ. εταιρών	Διοίκηση(υπό τον έλεγχο των εκλεγμένων)	Οι συνεταιίροι (ένα μέλος μία ψήφος), Δημοκρατικά εκλεγμένα όργανα
ΠΩΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΕΙ	Ιδιωτική πρωτοβουλία, μισθωτοί	Νομικό πλαίσιο, υπάλληλοι	Ιδιωτική-συλλογικού χαρακτήρα πρωτοβουλία. Μεικτό σύστημα: μισθωτοί εθελοντές
ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ	Αγορά	Φόροι	Μεικτή: Αγορά και Επιχορηγήσεις
ΣΤΟΧΟΣ	Κέρδος	Εξυπηρέτηση του κοινωνικού συνόλου	Συνδυασμός κοινωνικών και οικονομικών στόχων. Μη κερδοσκοπικός. Κοινωνική χρησιμότητα.
ΠΩΣ ΚΑΘΟΡΙΖΕΤΑΙ Ο ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ	Αγορά	Ανάγκες της κοινωνίας ανάλογα με κανονιστικά πρότυπα	Καταστατικό δράσης, ηθικές δεσμεύσεις, εξασφάλιση συμβατότητας, μεταξύ οικονομικών και κοινωνικών στόχων
ΩΣ ΠΟΤΕ ΣΥΝΕΧΙΖΕΙ ΝΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΕΙ	Αγορά και ελεύθερη απόφαση του ιδιοκτήτη	Απόφαση της εκάστοτε κυβέρνησης	Κοινή απόφαση Συνεταίρων/μελών (ένα μέλος μια ψήφος)

ΠΗΓΗ: Ζιώμας 2010

2.2.1 Θεσμικό Πλαίσιο και Περιεχόμενο Κοινωνικών Επιχειρήσεων

Ένα από τα κρίσιμα στοιχεία για την ανάπτυξη οποιουδήποτε τύπου επιχειρηματικότητας είναι η διερεύνηση του θεσμικού πλαισίου και κυρίως του νομοθετικού πλαισίου με το οποίο θα πρέπει να συμμορφώνονται οι επιχειρήσεις. Η ανάλυση του νομοθετικού πλαισίου θέτει τα θεμέλια για μια υγιή επιχειρηματικότητα κυρίως όταν οι όροι λειτουργίας είναι σαφώς καθορισμένοι και σε σχετικά χαμηλή μεταβλητότητα.

Οι Κοινωνικές Επιχειρήσεις μπορούν να προκύψουν σε οποιοδήποτε τομέα της οικονομίας, εφόσον προάγουν το συλλογικό συμφέρον, την κοινωνική ευημερία, την τοπική ανάπτυξη και την απασχόληση. Παγκοσμίως, έχουν αναπτυχθεί σε διάφορους τομείς, όπως αυτών της υγείας, της παιδείας, του πολιτισμού, της

κοινωνικής αλληλεγγύης, της προστασίας του περιβάλλοντος και της πράσινης ανάπτυξης, των συνεταιριστικών τραπεζών κ.ά.

Υγεία: Στον τομέα της υγείας, έχουμε κοινωνικές επιχειρήσεις και συνεταιρισμούς για τη φροντίδα ηλικιωμένων και ομάδων με ειδικά προβλήματα υγείας. Επίσης, έχουν δημιουργηθεί εταιρείες παροχής υπηρεσιών για προσπελάσιμα συστήματα μεταφορών, όπως εταιρείες ταξί και λεωφορείων, καθώς και τεχνικές εταιρίες με εξειδίκευση στην κατασκευή προσπελάσιμων χώρων (κυρίως για άτομα με ειδικές ανάγκες). Τέλος, δραστηριοποιούνται εταιρείες πληροφορικής - παροχής εξειδικευμένων υπηρεσιών για αναπήρους, ηλικιωμένους, κ.τ.λ.

Παιδεία και επιμόρφωση: Στον τομέα της παιδείας και επιμόρφωσης δραστηριοποιούνται μη κερδοσκοπικές εταιρείες μελετών ερευνών και σπουδών, τοπικές εφημερίδες, περιοδικά και βιβλία. Επίσης, πραγματοποιούνται σεμινάρια επαγγελματικής κατάρτισης και εξειδίκευσης.

Κοινωνική αλληλεγγύη: Στον τομέα της κοινωνικής αλληλεγγύης δραστηριοποιούνται κοινωνικά παντοπωλεία, κοινωνικά φαρμακεία - ιατρεία κ.ά. παρέχοντας τρόφιμα, φάρμακα, προϊόντα ένδυσης, ιατρική περίθαλψη κ.α. σε άπορους, φτωχούς, ανέργους κ.τ.λ.

Πολιτισμός: Στον τομέα του πολιτισμού έχουν δημιουργηθεί διάφορα μουσεία, βιβλιοθήκες, πολιτιστικά κέντρα, κ.ά. καθώς και συμβουλευτικές εταιρείες διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς και της τοπικής πολιτιστικής ανάπτυξης.

Περιβάλλον και πράσινη ανάπτυξη: Στον τομέα του περιβάλλοντος και της πράσινης ανάπτυξης έχουν συσταθεί επιχειρήσεις δασοπροστασίας, ανάπτυξης και διαχείρισης οικότοπων και οικοσυστημάτων, οικοτουρισμού και υπαίθριων δραστηριοτήτων, επιχειρήσεις παραγωγής ήπιων μορφών ενέργειας, αγροτικοί/οικοτεχνικοί/αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί, επιχειρήσεις διαχείρισης αποβλήτων και υδάτων, επιχειρήσεις βιολογικών-οικολογικών προϊόντων, αλιευτικές επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών και προϊόντων εστίασης και catering, επιχειρήσεις που λειτουργούν ως κέντρα δημιουργικής απασχόλησης, φιλοξενίας και ψυχαγωγίας παιδιών, ηλικιωμένων, ΑμΕΑ, κ.ά.

Συγκέντρωση και διαχείριση κεφαλαίου: Στον τομέα της συγκέντρωσης και διαχείρισης κεφαλαίου έχουν συσταθεί Συνεταιριστικές ή «Ηθικές» τράπεζες (π.χ. η BancaEtica στην Πάντοβα της Ιταλίας για τη χρηματοδότηση πολιτισμικών και περιβαλλοντικών προγραμμάτων, καθώς και προγραμμάτων κοινωνικής αλληλεγγύης), οικοδομικοί συνεταιρισμοί, εταιρείες λαϊκής βάσης τοπικής ανάπτυξης κ.τ.λ.

2.3 Στατιστικά στοιχεία στην Ευρώπη και την Ελλάδα

Η ανάπτυξη της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας (Κ.Α.Ο.) αποτελεί πολιτική προτεραιότητα, καθώς η διεθνής εμπειρία δείχνει ότι αποτελεί προνομιακό φορέα παραγωγικής ανασυγκρότησης, κινητοποιεί και αξιοποιεί κοινωνικές δυνάμεις σε μια δημιουργική προοπτική, διακρίνεται από σταθερότητα, διαχρονικότητα και μεγάλη ανθεκτικότητα σε εξωτερικά σοκ, συγκροτεί οικονομικά περιβάλλοντα που επιφέρουν πολλαπλά οφέλη σε όλους τους εμπλεκόμενους και, τέλος, επιτρέπει και προϋποθέτει τον δημοκρατικό και συμμετοχικό σχεδιασμό της συνολικής οικονομίας, ως οικονομίας των κοινωνικών αναγκών. Σύμφωνα με τις αποφάσεις της Συνόδου Κορυφής του Λουξεμβούργου για την Απασχόληση, ένας κλάδος που εμπεριέχεται στις παραπάνω κοινοτικές πρωτοβουλίες για την ανάπτυξη της απασχόλησης στο Τρίτο Τομέα, δεδομένου ότι ο τομέας της κοινωνικής οικονομίας αναφέρεται ως επιμέρους στρατηγικός στόχος για την απασχόληση, είναι η επιχειρηματικότητα.

Στο Ηνωμένο Βασίλειο υπάρχουν σήμερα 62.000 κοινωνικές επιχειρήσεις, με κέρδη 24 δισεκατομμύρια λίρες, συμβάλλοντας με 8 δισεκ. λίρες στην εγχώρια οικονομία και απασχολούν περίπου 800.000 άτομα, ενώ είναι από τους ελάχιστους κλάδους που γνωρίζουν ανάπτυξη κόντρα στη διεθνή ύφεση. Το εθνικό συμβούλιο των εθελοντικών οργανισμών της Μεγάλης Βρετανίας υπολόγισε το κύκλο εργασιών σε ολόκληρο το τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας στο 5% του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος. Μόνο οι φιλανθρωπικές οργανώσεις έχουν εισόδημα περίπου £30 εκατομμύρια και απασχολούν περίπου το 2% του συνολικού εργατικού

δυναμικού⁶. Η απασχόληση στον Ισπανικό Τρίτο Τομέα παραμένει κάτω από το Ευρωπαϊκό μέσο όρο που είναι 5,16% και το μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης που είναι 7%. Περίπου το 9,8% του ενήλικου πληθυσμού είναι εγγεγραμμένο σε τουλάχιστον μία εθελοντική οργάνωση. Έτσι οι συνολικά απασχολούμενοι στον Τρίτο Τομέα φτάνουν τις 728 χιλιάδες περίπου δηλαδή το 6,8% περίπου της συνολικής απασχόλησης. (Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ισπανίας (Instituto Nacional de Estadística)) Η κοινωνική οικονομία αντιπροσωπεύει το 10% των ευρωπαϊκών εταιρειών και το 10% της ολικής απασχόλησης. Στην κοινωνική οικονομία, η επιτυχία των επιχειρήσεων δεν μετράται μόνο με το κριτήριο της οικονομικής επιτυχίας – η οποία είναι βεβαίως απαραίτητη για την επίτευξη των στόχων τους ως εταιρειών αμοιβαίας βάσεως και με το κριτήριο της αλληλεγγύης – αλλά πρέπει πάνω απ’ όλα να κρίνεται από τη συμβολή του στην αλληλεγγύη, την κοινωνική συνοχή και την ενίσχυση των τοπικών δεσμών.

Στην Ελλάδα, ο πρώτος νόμος για την Κοινωνία Οικονομία θεσπίστηκε το 2011 (ν. 4019/2011) και παρείχε το πρώτο θεσμικό πλαίσιο για την ανάπτυξη των κοινωνικών επιχειρήσεων. Εν συνεχεία το 2016, θεσπίστηκε ο νόμος 4430/2016 (ΦΕΚ Α΄205) που αποτελεί τον πρώτο νόμο που επιχειρεί να ρυθμίσει οριζόντια τη λειτουργία των Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας (Κ.Α.Ο.) στη χώρα, αφού πρωτίστως οριοθετήσει εκ νέου το πεδίο.

Ο νόμος στοχεύει στη σαφή θεσμική ανασυγκρότηση και την ανανέωση του οικοσυστήματος της Κ.Α.Ο., με την έμφαση να δίνεται στη δημιουργία συλλογικής και κοινωνικής ωφέλειας από το Φορέα και όχι στη νομική μορφή καθεαυτή, στη διάχυση των πρακτικών της Κ.Α.Ο. σε όλους τους δυνατούς τομείς οικονομικής δραστηριότητας και στην ενίσχυση των παραγωγικών εγχειρημάτων αυτοδιαχείρισης και της συλλογικής κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Με την ψήφιση του συγκεκριμένου νόμου, δημιουργήθηκε η Ειδική Γραμματεία για την Κ.Α.Ο., ως η πρώτη διακριτή διοικητική μονάδα στην ελληνική κυβέρνηση για τον συγκεκριμένο τομέα, πόνημα της οποίας είναι και η παρούσα έκθεση. Με βάση τις ετήσιες εκθέσεις που υποβάλλουν οι φορείς Κ.Α.Ο. στο σχετικό Μητρώο παρατηρείται συνεχής

---

⁶ <http://www.socialenterprise.org.uk>

αύξηση του αριθμού των ενεργών φορέων. Συγκεκριμένα, το έτος 2013 οι φορείς που υπέβαλαν ετήσια έκθεση ανέρχονταν σε 3, ενώ το 2016 σε 283 φορείς.

Οι ενεργοί φορείς Κ.Α.Λ.Ο. που δραστηριοποιούνται στους διάφορους κλάδους της οικονομίας είναι πολύ μικρού μεγέθους και το φάσμα των υπηρεσιών και προϊόντων που προσφέρει η κάθε μια ποικίλει ανάλογα με τον σκοπό της, όπως αυτός καθορίζεται από τα μέλη της στο καταστατικό της. Οι κλάδοι που συγκεντρώνουν το μεγαλύτερο ποσοστό φορέων είναι αυτοί της εκπαίδευσης (12,77%), της εστίασης (10,64%), των δραστηριοτήτων οργανώσεων (9,22%), του χονδρικού εμπορίου (7,45%) και του λιανικού εμπορίου (6,38%). Ο μεγαλύτερος αριθμός εργαζομένων (Ετήσιες Μονάδες Εργασίας) εμφανίζεται στις υπηρεσίες καθαρισμού (7,4%), στην εκπαίδευση (5,1%) και στις δημιουργικές δραστηριότητες (4,6%) και ακολουθούν η εστίαση (3,7%), οι διοικητικές δραστηριότητες (3,4%) και οι δραστηριότητες οργανώσεων (3,0%).

Τα τελευταία χρόνια δίνεται έμφαση στην κοινωνική επιχείρηση και την κοινωνική επιχειρηματικότητα καθώς αποτελεί μια εναλλακτική - νέα μορφή εταιρείας καθώς δίνει εξέλιξη στον κοινωνικό τομέα. Διαφοροποιείται δε από τους ΜΚΟ διότι επιδιώκει κυρίως κοινωνικούς στόχους αλλά και οικονομικούς. Εφαρμόζει καινοτόμες και δυναμικές λύσεις και δραστηριοποιείται σε τομείς που σχετίζονται με την αντιμετώπιση της ανεργίας, με περιπτώσεις κοινωνικού αποκλεισμού, την τοπική ανάπτυξη και την κοινωνική συνοχή και το περιβάλλον.

Η κοινωνική οικονομία διαθέτει ευρεία κοινωνική βάση και εκφράζεται με διάφορες νομικές μορφές, ενώ συγχρόνως αποδεικνύει ότι είναι ανταγωνιστική και ικανή να εξελίσσεται και να προσαρμόζεται σε νέες κοινωνικές και οικονομικές απαιτήσεις. Αποτελεί, συνεπώς, βασική συνιστώσα της οργανωμένης κοινωνίας των πολιτών. Λαμβάνει θέσεις και υποβάλλει γνώμες στις κρατικές αρχές σχετικά με την ανάπτυξη, υλοποίηση και αξιολόγηση των πολιτικών που επηρεάζουν τη ζωή του πολίτη. Η κοινωνική οικονομία συμβάλλει σημαντικά στην ανάπτυξη μιας πλουραλιστικής κοινωνίας που παρέχει ευκαιρίες για μεγαλύτερη συμμετοχή, περισσότερη δημοκρατία και περισσότερη αλληλεγγύη.

2.4 Παραδείγματα εφαρμογών κοινωνικών επιχειρήσεων στην Ευρώπη

Το μοναδικό κράτος-μέλος με ειδική νομοθεσία, όσον αφορά στις κοινωνικές επιχειρήσεις, υπήρξε η Ιταλία το 1990. Το 1995, το Βέλγιο συνέταξε σχετικό νόμο και αργότερα ακολούθησαν η Γαλλία, η Πορτογαλία, η Φινλανδία και η Λιθουανία. Στη Γερμανία θεσπίστηκε νόμος για τις επιχειρήσεις οι οποίες απασχολούσαν άτομα με βαριές αναπηρίες. Σε πολλές άλλες χώρες αναπτύσσεται ακόμη σχετικός διάλογος ως προς τη δυνατότητα θέσπισης νόμων όπως είναι, για παράδειγμα, η περίπτωση του Ηνωμένου Βασιλείου.

Στο Ηνωμένο Βασίλειο, υπάρχουν κοινωνικές επιχειρήσεις στον τομέα παραγωγής βιολογικών προϊόντων, προστασίας του περιβάλλοντος, παροχής προσωπικών υπηρεσιών, με στόχο την εξασφάλιση θέσεων εργασίας και την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού.

Στην Ολλανδία, στο ίδιο μοντέλο οργάνωσης συστήνονται συννοικιακές αναπτυξιακές επιχειρήσεις ή συμπράξεις, με αντικείμενο προσανατολιζόμενο στην προστασία του περιβάλλοντος και στην ποιότητα της ζωής των πολιτών.

Στη Σουηδία, υπάρχουν κοινωνικοί συνεταιρισμοί στους τομείς της εκπαίδευσης ενηλίκων, της ψυχαγωγίας, του πολιτισμού, της παροχής προσωπικών υπηρεσιών κυρίως σε άτομα με ειδικές ανάγκες.

Στη Φινλανδία, συστήνονται εργατικοί συνεταιρισμοί με σκοπό την παροχή υπηρεσιών κατάρτισης και κοινωνικών υπηρεσιών. Ενισχύουν το αίσθημα του εθελοντισμού και δημιουργούν προϋποθέσεις ενσωμάτωσης κοινωνικά αποκλεισμένων ομάδων για την ένταξή τους στην αγορά εργασίας.

Στην Αυστρία, η κοινωνική οικονομία εμφανίζεται με την παροχή κοινωνικών υπηρεσιών και ειδικότερα στη φροντίδα των παιδιών στο σπίτι από υπεύθυνους (child-minder). Το 80% των μελών αυτών των ομάδων είναι κυρίως άτομα με ειδικές ανάγκες.

Στην Ιρλανδία, δημιουργούνται αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί και συνεταιρισμοί για άτομα με ψυχοκοινωνικές δυσκολίες. Σε αυτούς συμμετέχουν ποικίλοι εταίροι, όπως

ΜΚΟ, κοινωνικές επιχειρήσεις, πιστωτικές ενώσεις, τοπικοί αναπτυξιακοί οργανισμοί.

Στο Λουξεμβούργο, έχουν συσταθεί οργανισμοί ενσωμάτωσης μέσω οικονομικών δραστηριοτήτων με στόχο την ένταξη γυναικών και μακροχρόνια ανέργων στην αγορά εργασίας. Δραστηριοποιούνται κυρίως στους τομείς του πολιτισμού, της εργασιακής ενσωμάτωσης, της γεωργίας, του περιβάλλοντος.

Στη Γερμανία, ως συνέπεια της κρίσης της ανεργίας, έχουν αναπτυχθεί πρωτοβουλίες εργασιακής ενσωμάτωσης και δημιουργίας θέσεων εργασίας. Στόχος τους είναι η ενεργοποίηση του κοινωνικού κεφαλαίου και η καταπολέμηση της ανεργίας προσφέροντας εκπαιδευτικά προγράμματα και ευκαιρίες για απασχόληση ορισμένου χρόνου.

Στη Γαλλία, αναπτύσσονται πρωτοβουλίες εργασιακής ενσωμάτωσης ευάλωτων οικονομικά και κοινωνικά ομάδων με τη μορφή τοπικών κυρίως συνδέσμων (régiesdequartier) καθώς και παροχής προσωπικών υπηρεσιών κοινωνικού σκοπού (σε παιδιά, ηλικιωμένους) με ιδιαίτερη δραστηριοποίηση εθελοντών (γονέων, εκπαιδευτικών).

Στο Βέλγιο, αναπτύσσονται κυρίως πρωτοβουλίες «επιχειρήσεων κοινωνικού σκοπού» με το Νόμο του 1995. «Σε άλλες περιοχές του Βελγίου θεσμοθετήθηκαν επιχειρήσεις Κατάρτισης μέσω της Απασχόλησης καθώς και επιχειρήσεις Ενσωμάτωσης στην Απασχόληση, οι οποίες έχουν ως στόχο την ενσωμάτωση ανέργων ατόμων στην αγορά εργασίας παρέχοντας συμβόλαια απασχόλησης».

3. Κοινωνικές Επιχειρήσεις (ΚΟΙΝΣΕΠ) στην Ελλάδα

Στις σημερινές συνθήκες της κρίσης η Κοινωνική Οικονομία είναι στην Ελλάδα ένα ουσιώδες αγαθό εν ανεπαρκεία. Ο έμπρακτος χαρακτήρας της αλληλέγγυας και συνεργατικής οικονομίας σήμερα είναι η ενεργοποίηση όλων στο σχεδιασμό δράσεων κοινωνικής επιχειρηματικότητας και στη δημιουργία θέσεων απασχόλησης. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσα και από την ανάληψη πρωτοβουλιών συνεργατισμού και κοινωνικών συμπράξεων σε κάθε Δήμο.

Στην Ελλάδα αν και υπάρχουν κοινωνικές επιχειρήσεις ήδη από προηγούμενα χρόνια, η Κοινωνική Οικονομία θεσμοθετήθηκε επισήμως στις 30 Σεπτεμβρίου 2011 με το Ν. 4019/2011 ενώ τροποποιήθηκε με τον Ν. 4430/2016. Έτσι, πλέον υπάρχει το κατάλληλο νομικό πλαίσιο για την αναγνώριση και τη δημιουργία κοινωνικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα, ενώ παράλληλα το «Σχέδιο Δράσης για την ενίσχυση της Απασχόλησης και της Επιχειρηματικότητας των Νέων» (Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης & Πρόνοιας), παρέχει το κατάλληλο χρηματοδοτικό πλαίσιο, για όσους νέους θέλουν να ξεκινήσουν μια τέτοιου είδους επιχείρηση.

Ο Νόμος και το «Σχέδιο Δράσης» αναφέρουν ως άξονα της Κοινωνικής Οικονομίας την Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση (ΚοινΣΕπ), η οποία έχει κοινωνικό σκοπό. Από μια πρώτη χαρτογράφηση, προκύπτει ότι οι περισσότερες ΚοινΣΕπ που έχουν συσταθεί στην Ελλάδα, παρέχουν κυρίως αγαθά και υπηρεσίες κοινής ωφέλειας. Η συνεργασία των ΚΟΙΝΣΕΠ με Δήμους, έχει αποτελέσει αντικείμενο αντιπαράθεσης. Θεωρείται ότι οι ΚΟΙΝΣΕΠ χρησιμοποιούνται ως «σωσίβιο» του συστήματος και «μπάλωμα ανάγκης» στη θέση του κράτους. Σε μια εποχή κρίσης η παραχώρηση δημόσιων υπηρεσιών στις ΚΟΙΝΣΕΠ, μπορεί να συμβάλλει στην υποχώρηση του κράτους πρόνοιας και στη μετακύλιση των ευθυνών κρατικής πρόνοιας στις ΚΟΙΝΣΕΠ. Από την άλλη μεριά υπάρχει η άποψη, ότι οι Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις μπορούν να αποτελέσουν εργαλείο για να αντιμετωπιστούν οι αρνητικές συνέπειες της επίμονης κρίσης. Ανεξάρτητα όμως, η παροχή υπηρεσιών και η συνεργασία των ΚοινΣΕπ με Δήμους και ΟΤΑ, μπορεί να λειτουργήσει συμπληρωματικά καλύπτοντας ελλείψεις που έχουν προκληθεί στις δημόσιες υπηρεσίες λόγω της κρίσης. Επιπλέον οι ΚοινΣΕπ εμφανίζονται σε μια

περίοδο κατά την οποία ο περιορισμός των προσλήψεων στους Δήμους οδηγεί στην αναζήτηση νέων τρόπων, προκειμένου να καλυφθούν οι ανάγκες τους σε προσωπικό.

3.1. Κατηγοριοποίηση Κοιν.Σ.ΕΠ.

Σύμφωνα με τον Ν.4019/2011 όπως τροποποιήθηκε με τον πρόσφατο Ν.4430/2016, Κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις (Κοιν.Σ.Επ.) είναι οι αστικοί συνεταιρισμοί του Ν. 1667/86 που έχουν ως σκοπό την συλλογική και κοινωνική ωφέλεια, όπως ορίζονται στις παραγράφους 3 και 4 του άρθρου 2 και διαθέτουν εκ του νόμου εμπορική ιδιότητα.

Διακρίνονται ανάλογα με τον σκοπό τους στις εξής κατηγορίες:

1) Κοιν.Σ. Επ. Ένταξης, οι οποίες διακρίνονται σε δύο υποκατηγορίες:

α) Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης Ευάλωτων Ομάδων, οι οποίες επιδιώκουν την ένταξη στην οικονομική και κοινωνική ζωή, των ατόμων που ανήκουν στις Ευάλωτες Κοινωνικές Ομάδες. Ποσοστό 30% κατ' ελάχιστον των μελών και των εργαζομένων στις επιχειρήσεις αυτές ανήκουν υποχρεωτικά σε αυτές τις κατηγορίες. Η συμμετοχή σε αυτές των φυσικών προσώπων που ανήκουν στις Ευάλωτες Ομάδες Πληθυσμού και προσμετρώνται στο παραπάνω ποσοστό πρέπει να διενεργείται για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, το οποίο προσδιορίζεται στο καταστατικό της Κοιν.Σ. Επ.. Αν για οποιονδήποτε λόγο σταματήσει να πληρούται το ανωτέρω ποσοστό, ο Φορέας πρέπει εντός τριών (3) μηνών να προβεί στις απαραίτητες εγγραφές μελών ή προσλήψεις εργαζομένων. Άλλως μετατρέπεται σε Κοιν.Σ.Επ. Συλλογικής και Κοινωνικής Ωφέλειας.

β) Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης Ειδικών Ομάδων, οι οποίες επιδιώκουν την ένταξη στην οικονομική και κοινωνική ζωή των ατόμων που ανήκουν στις Ειδικές Ομάδες Πληθυσμού. Ποσοστό 50% κατ' ελάχιστον των μελών και των εργαζομένων στις επιχειρήσεις αυτές ανήκουν υποχρεωτικά σε αυτές τις κατηγορίες. Η συμμετοχή σε αυτές των φυσικών προσώπων που ανήκουν στις Ειδικές Ομάδες Πληθυσμού και προσμετρώνται στο παραπάνω ποσοστό πρέπει να διενεργείται για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, το οποίο προσδιορίζεται στο καταστατικό της Κοιν.Σ.Επ.. Αν για οποιονδήποτε λόγο σταματήσει να πληρούται το ανωτέρω ποσοστό, ο Φορέας πρέπει

εντός τριών (3) μηνών να προβεί στις απαραίτητες εγγραφές μελών ή προσλήψεις εργαζομένων.

γ) Οι Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης (Κοι.Σ.Π.Ε.) του άρθρου 12 του ν. 2716/1999, θεωρούνται αυτοδικαίως Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Ένταξης.

2) Κοιν.Σ.Επ. Συλλογικής και Κοινωνικής ωφέλειας, οι οποίες αναπτύσσουν δραστηριότητες «βιώσιμης ανάπτυξης», ή και παρέχουν «κοινωνικές υπηρεσίες γενικού ενδιαφέροντος».

3.2. Σύσταση και Λειτουργία

Η σύσταση μιας Κοιν.Σ.Επ. είναι μια γενικά εύκολη διαδικασία. Με την εγγραφή της στο Μητρώο Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, αποκτά νομική προσωπικότητα και εμπορική ιδιότητα. Τα μέλη μπορούν να είναι είτε φυσικά είτε νομικά πρόσωπα, ωστόσο μέλος σε μια Κοιν.Σ.Επ. δεν μπορεί να είναι μέλος και άλλης Κοιν.Σ.Επ. με ίδια δραστηριότητα.

Το κεφάλαιο της επιχείρησης διαιρείται σε συνεταιριστικές μερίδες. Ο αριθμός των μερίδων και η ονομαστική τους αξία, η οποία είναι ίδια για κάθε μερίδα, καθορίζονται στο καταστατικό της επιχείρησης. Κάθε μέλος της Κοιν.Σ.Επ. διαθέτει από μία υποχρεωτική συνεταιριστική μερίδα, το ύψος της οποίας δεν μπορεί να είναι κατώτερο των εκατό (100) ευρώ. Τα μέλη της Κοιν.Σ.Επ. διαθέτουν από μία υποχρεωτική συνεταιριστική μερίδα, ως ελάχιστη συμμετοχή στο κεφάλαιο της επιχείρησης και είναι ίση για όλα τα μέλη. Στο καταστατικό μπορεί να προβλέπεται η απόκτηση μέχρι πέντε (5) προαιρετικών μερίδων χωρίς δικαίωμα ψήφου. Η απόκτηση υποχρεωτικών συνεταιριστικών μερίδων πραγματοποιείται με καταβολή μετρητών, ενώ η απόκτηση προαιρετικών μερίδων μπορεί να πραγματοποιείται με καταβολή μετρητών, καθώς και με την εισφορά κινητής ή και ακίνητης περιουσίας, εφόσον αυτό προβλέπεται ρητά στο καταστατικό. Τα μέλη έχουν δικαίωμα να αποχωρήσουν από την Κοιν.Σ.Επ. με δήλωση που υποβάλλεται εγγράφως σε αυτή και ισχύει από την αρχή του επόμενου λογιστικού έτους ενώ τους επιστρέφεται κατά την αποχώρηση

η αξία της συνεταιριστικής του μερίδας, όπως αυτή έχει διαμορφωθεί κατά το χρόνο έκδοσης της απόφασης περί έγκρισης της αποχώρησης.

Επιπλέον από οικονομικής – φορολογικής σκοπιάς, ισχύουν κάποιες διευκολύνσεις για τις Κοιν.Σ.Επ. Πιο συγκεκριμένα, στον προσδιορισμό του κέρδους μιας Κοιν.Σ.Επ. δεν περιλαμβάνεται ποσοστό έως 35% των κερδών προ φόρων εφόσον αυτό καταβάλλεται στους εργαζομένους της. Το παραπάνω ποσό αποτελεί για τους εργαζόμενους εισόδημα από μισθωτή εργασία. Το εναπομείναν κέρδος φορολογείται με 29% και το ετήσιο τέλος επιτηδεύματος ορίζεται στο ποσό των 500 ευρώ ενώ εξαιρούνται από την καταβολή τέλους επιτηδεύματος κατά τα πρώτα 5 χρόνια λειτουργίας τους. Επιπλέον, οι εργαζόμενοι στις Κοιν.Σ.Επ., οι οποίοι ανήκουν στις Ευάλωτες Ομάδες Πληθυσμού και λαμβάνουν επίδομα πρόνοιας ή επιδόματα επανένταξης ή οποιασδήποτε μορφής νοσήλιο ή παροχή ή σύνταξη ως έμμεσα ασφαλισμένοι, συνεχίζουν να εισπράττουν τις παροχές αυτές ταυτόχρονα με την αμοιβή τους από την Κοιν.Σ.Επ.

Τέλος, τα κέρδη της Κοιν.Σ.Επ. δεν διανέμονται στα μέλη, εκτός αν αυτά είναι εργαζόμενοι. Τα κέρδη διατίθενται ετησίως ως εξής:

- α. κατά ποσοστό 5% για το σχηματισμό τακτικού αποθεματικού,
- β. κατά ποσοστό 35% διανέμονται στους εργαζομένους της επιχείρησης, εκτός αν τα 2/3 των μελών της Γενικής Συνέλευσης της Κοιν.Σ.Επ. αποφασίσουν αιτιολογημένα τη διάθεση μέρους ή όλου του ποσοστού αυτού σε δραστηριότητες του στοιχείου γ',
- γ. το υπόλοιπο διατίθεται για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και τη γενικότερη διεύρυνση της παραγωγικής του δραστηριότητας.

Με άλλα λόγια, η Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση (ΚΟΙΝΣΕΠ) είναι μια καινοτόμος μορφή ιδιωτικής επιχείρησης, μια μορφή αστικού συνεταιρισμού, όπου επενδυτές με όραμα ενώνουν τις δυνάμεις τους για να δημιουργήσουν μια κοινά διοικούμενη εταιρεία. Ο καθένας έχει μια ψήφο και έτσι ο κάθε συνεταιίρος έχει λόγο στη διοίκηση της επιχείρησης. Συνεταιίρος σε μια ΚΟΙΝΣΕΠ μπορεί να είναι οποιοσδήποτε: άνεργος, επιχειρηματίας, φοιτητής, συνταξιούχος, εργαζόμενος, δημόσιος υπάλληλος κοκ. Όπως είδαμε παραπάνω, η ΚΟΙΝΣΕΠ προσφέρει πολλά πλεονεκτήματα. Για παράδειγμα αν κάποιος είναι συνεταιίρος σε μια τέτοια εταιρεία δεν τον επιβαρύνει φορολογικά και δεν συνεπάγεται πως πρέπει να γραφτεί στον ΟΑΕΕ, αν είναι συνταξιούχος, δεν χάνει τη σύνταξή του, αν είναι άνεργος, δεν χάνει

το δελτίο ή το επίδομα ανεργίας του και όλη την προστασία ή τις ευκαιρίες επιδότησης που πηγάζουν από την ιδιότητα του ανέργου ενώ αν κάποιος εργάζεται σε Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση και παίρνει ήδη ένα επίδομα πρόνοιας δεν το χάνει και συνεχίζει να το λαμβάνει. Επιπλέον όλες οι ΚΟΙΝΣΕΠ υποχρεωτικά μοιράζουν το 35% των κερδών τους στους εργαζόμενούς τους ως πριμ επιπλέον του μισθού τους. Τέλος, χρηματοδότηση και προνομιακές επιδοτήσεις είναι διαθέσιμες για τις Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις από προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως το "HORIZON 2020" ("Ορίζοντας 2020") και το νέο ΕΣΠΑ 2014-2020.

3.3. Οι πρόσφατες εξελίξεις στην Ελλάδα

Αν και τα τελευταία χρόνια έχει αυξηθεί το ενδιαφέρον για τις οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας, αυτές δεν είναι ιδιαίτερα διαδεδομένες στην Ελλάδα σε σύγκριση με όσα καταδεικνύει η διεθνής εμπειρία, φαινόμενο άμεσα συναρτώμενο με την ανάπτυξη του τρίτου τομέα στη χώρα μας (Αδάμ και Παπαθεοδώρου 2010). Τόσο ο κεντρικός ρόλος του κράτους στο μοντέλο ανάπτυξης όσο και η αργοπορημένη εμφάνιση ενός στοχευμένου και ολοκληρωμένου θεσμικού πλαισίου για την κοινωνική οικονομία και την κοινωνική επιχειρηματικότητα αποτέλεσαν ανασταλτικούς παράγοντες για την εμφάνιση και επέκταση τέτοιων δραστηριοτήτων (Γεώργμας 2013).

Η αργή εξέλιξη του τομέα της κοινωνικής οικονομίας επηρεάζεται σε σημαντικό βαθμό, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, από τις πρωτοβουλίες της πολιτείας. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός πως επίσημα η έννοια της κοινωνικής οικονομίας εισήχθη θεσμικά στη χώρα μας μόλις τα τελευταία χρόνια. Η αρχή έγινε με τον νόμο 2716/1999 για τους Κοινωνικούς Συνεταιρισμούς Περιορισμένης Ευθύνης (ΚΟΙΣΠΕ). Στόχο της παρέμβασης αυτής αποτέλεσε η ενσωμάτωση στην αγορά εργασίας ατόμων με ψυχοκοινωνικά προβλήματα. Οι ΚΟΙΣΠΕ, που αποτέλεσαν το βασικό εργαλείο που προέβλεπε ο νόμος, είναι κοινωνικοί συνεταιρισμοί με δυνατότητα δραστηριοποίησης σε παραγωγικές, καταναλωτικές, εμπορικές, πιστωτικές, εκπαιδευτικές και πολιτικές υπηρεσίες (Αδάμ 2012). Ωστόσο,

οι παρεμβάσεις για τους ΚΟΙΣΠΕ δεν συνέβαλαν στην ευρύτερη εξάπλωση της κοινωνικής οικονομίας, καθώς εστίαζαν σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες.

Σημείο καμπής για την εξέλιξη της κοινωνικής οικονομίας αποτελεί ο νόμος 4019/2011, με τίτλο «Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις», που προβλέπει μια νέα μορφή κοινωνικής επιχείρησης, την κοινωνική συνεταιριστική επιχείρηση (Ν. 4019/2011). Σήμερα, οι κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις (ΚΟΙΝΣΕΠ) είναι η πιο διαδεδομένη (αλλά φυσικά όχι η μοναδική, καθώς εξακολουθούν να υφίστανται και οι προηγούμενες νομικές οντότητες) μορφή κοινωνικής επιχείρησης στην Ελλάδα (Nasioulas 2011, 2012).

Ωστόσο σημαντικές τροποποιήσεις έφερε ο Ν.4430/2016, όπως είδαμε σε προηγούμενη ενότητα. Σύμφωνα με το υπουργείο Εργασίας, ο αριθμός των αιτήσεων δείχνει τη δυναμική, που έχει αναπτυχθεί, μετά τη θέσπιση του νέου νομικού πλαισίου για την ανάπτυξη της ΚΑΛΟ⁷. Με το νέο νόμο επιχειρείται η αποσύνδεση της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας από τις προνοιακές πολιτικές και η ανάπτυξή της ως αυτόνομης παραγωγικής δραστηριότητας, που μπορεί να αναλαμβάνεται από όλους τους πολίτες σε όλες τις οικονομικές δραστηριότητες. Επιπλέον, επιχειρείται η ανάσχεση της μετανάστευσης των νέων, μέσω της δυνατότητας να δημιουργήσουν παραγωγικά εγχειρήματα και η προώθηση της «κοινωνικής καινοτομίας» ως μίας διαδικασίας που βασίζεται στην ενεργοποίηση κοινωνικών δυνάμεων τόσο του κόσμου της εργασίας κατά τη διαδικασία παραγωγής, όσο και της υπόλοιπης κοινωνίας που αποδέχεται τα προϊόντα και τις υπηρεσίες κατά τη διαδικασία της κατανάλωσής τους, με σκοπό να βοηθά στη διαμόρφωση νέου τύπου κοινωνικών σχέσεων, που βασίζονται στη συλλογικότητα, στην ισοτιμία και όχι στον ανταγωνισμό.

Οι ΚΟΙΝΣΕΠ ένταξης έχουν στόχο την ένταξη στην οικονομική και κοινωνική ζωή των ατόμων που ανήκουν στις Ευάλωτες Κοινωνικές Ομάδες (ΕΚΟ). Για τον λόγο αυτό, ποσοστό 40% κατ' ελάχιστον των εργαζομένων τους θα πρέπει να ανήκουν υποχρεωτικά στις ΕΚΟ. Επιπλέον, οι ΚΟΙΣΠΕ θεωρούνται αυτόματα ΚΟΙΝΣΕΠ Ένταξης και υπάγονται στις διατάξεις του νόμου 4430/2016. Οι ΚΟΙΝΣΕΠ κοινωνικής φροντίδας έχουν ως αντικείμενο την παραγωγή και παροχή

---

⁷ <http://www.avgi.gr/article/5499405/8210070/nea-dynamike-sten-koinonike-kai-allelengya-oikonomia>

προϊόντων και υπηρεσιών κοινωνικού και προνοιακού χαρακτήρα σε συγκεκριμένες ομάδες πληθυσμού όπως ηλικιωμένοι, βρέφη, ΑμΕΑ, παιδιά, κ.α. Οι ΚΟΙΝΣΕΠ συλλογικού και παραγωγικού σκοπού δραστηριοποιούνται στην παραγωγή προϊόντων και στην παροχή υπηρεσιών για την ικανοποίηση των αναγκών της συλλογικότητας (πολιτισμός, περιβάλλον, οικολογία, εκπαίδευση, παροχές κοινής ωφέλειας, αξιοποίηση τοπικών προϊόντων, διατήρηση παραδοσιακών δραστηριοτήτων και επαγγελμάτων κ.ά.), με στόχο το τοπικό και συλλογικό συμφέρον, την απασχόληση, την κοινωνική συνοχή και την τοπική ή περιφερειακή ανάπτυξη (ΕΥΚΕΚΟ 2013).

Εν κατακλείδι, παρά τα αρκετά ενθαρρυντικά βήματα των τελευταίων χρόνων, ο τομέας της κοινωνικής οικονομίας βρίσκεται σε στάδιο πειραματισμού και αναζήτησης ταυτότητας. Για την αποφυγή δημιουργίας μια σαθρής βάσης, οι προτεραιότητες της πολιτείας θα πρέπει να αφορούν την επίλυση των θεσμικών, φορολογικών και χρηματοδοτικών ζητημάτων, αλλά και τη σαφή οριοθέτηση της σχέσης κράτους με τους φορείς της κοινωνικής οικονομίας (Γεώργιας 2013).

Σύμφωνα με έρευνα μέσω του προγράμματος Κοινοτική Πρωτοβουλία EQUAL για την 'Διαμόρφωση και προώθηση πλαισίου ανάπτυξης της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ελλάδα' τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι κοινωνικές επιχειρήσεις στη χώρα μας έχουν κυρίως νομοθετικό και χρηματοοικονομικό χαρακτήρα. α) Απουσία νομοθετικού πλαισίου τόσο για τον τρίτο τομέα όσο και για τις κοινωνικές επιχειρήσεις η οποία λειτουργεί ανασταλτικά στην οργάνωση και ανάπτυξη επιχειρηματικής δραστηριότητας καθώς και νέων μορφών κοινωνικής επιχειρηματικότητας όπως είναι η «Κοινωνική Επιχείρηση», ο «κοινωνικός συνεταιρισμός» κλπ, σχήματα τα οποία ήδη εμφανίζονται και λειτουργούν σε κράτη μέλη της ΕΕ. β) Απουσία νομοθετικού και χρηματοδοτικού πλαισίου για τις κοινωνικές επιχειρήσεις για εναλλακτικές πιστώσεις. Έχει διαπιστωθεί στα κράτη μέλη της ΕΕ ότι οι κοινωνικές επιχειρήσεις αποκτούν ουσιαστική υπόσταση όταν συνοδεύονται από φιλόδοξα προγράμματα οικονομικής ενίσχυσης ή χρηματοδότησης. Η δυσκολία ανεύρεσης χρηματοδοτικών πόρων αποτελεί σημαντικότατο πρόβλημα για τις επιχειρήσεις κοινωνικής οικονομίας, οι οποίες για τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα αποτελούν επισφαλείς επιχειρήσεις και γι' αυτό δυσχεραίνεται η συμμετοχή τους στα προσφερόμενα χρηματοδοτικά προϊόντα. γ) Απουσία κατάρτισης για την υποστήριξη των κοινωνικών επιχειρήσεων δ)

Ανεπαρκείς ρυθμίσεις στη διευκόλυνση της πρόσβασης στις κοινωνικές επιχειρήσεις των ατόμων που αντιμετωπίζουν δυσκολίες εισόδου στην αγορά εργασίας.

Επιπλέον, ο τομέας αυτός προσλαμβάνεται από την κοινωνία ως ο «μη κερδοσκοπικός τομέας» και οι φορείς του ταυτίζονται με την «φιλανθρωπική δράση» και την «ευεργεσία». Συνεπώς, τα στερεότυπα αυτά εμποδίζουν πολλές φορές την σωστή προβολή του τομέα αλλά και την ανάπτυξη συνεργασιών.

3.3.1. 1η Έκθεση Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας

Ένα πολύ καλό παράδειγμα της δυναμικής και της εξέλιξης των κοινωνικών επιχειρήσεων στην Ελλάδα αποτελεί η πρώτη έκθεση Έκθεση Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας (ΚΑΛΟ), που πραγματοποιήθηκε από 1 έως 3 Νοεμβρίου 2017 στην Τεχνόπολη του Δήμου Αθηναίων, από την Επιτελική Δομή ΕΣΠΑ ΑΠΚΟ και την Ειδική Γραμματεία ΚΑΛΟ, του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης.

Σκοπός της Έκθεσης είναι να συστήσει τα προϊόντα και τις υπηρεσίες της ΚΑΛΟ στο ευρύτερο κοινό, να δικτυώσει τους φορείς της Κοινωνικής Οικονομίας αλλά και να φέρει σε επαφή τους εκπροσώπους των μεγάλων παραγωγικών κλάδων της ελληνικής οικονομίας με την ΚΑΛΟ. Στην έκθεση συμμετέχουν 150 Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις (ΚΟΙΝΣΕΠ), Συνεταιρισμοί Εργαζομένων, Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης (ΚΟΙΣΠΕ) και φορείς της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, με προϊόντα και υπηρεσίες που επεκτείνονται σε όλο το φάσμα της οικονομίας, όπως εστίαση, τουρισμός, πολιτισμός, εκπαίδευση, ενημέρωση, υγεία, αγροδιατροφικός τομέας, μεταποίηση, περιβάλλον κ.ά. Κατά τη διάρκεια της έκθεσης παράλληλα θα πραγματοποιούνται σεμινάρια κοινωνικής επιχειρηματικότητας, εργαστήρια, ενημερώσεις από το υπουργείο Εργασίας και συζητήσεις σχετικά με τη φιλοσοφία και τις προοπτικές της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας.

Στόχος του υπουργείου είναι να πραγματοποιείται κάθε χρόνο ετήσια έκθεση ΚΑΛΟ αλλά και αντίστοιχες εκδηλώσεις σε όλες τις περιφέρειες τις χώρας. Η εκδήλωση πραγματοποιείται με πόρους της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

(Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» του ΕΣΠΑ 2014-2020⁸. Σημειώνεται ότι η προώθηση της κοινωνικής οικονομίας είναι ένας από τους βασικούς άξονες παρεμβάσεων του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου για την περίοδο του ΕΣΠΑ 2014-2020, με δράσεις που προβλέπεται να υλοποιηθούν μέσω του ΕΠ «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» αλλά και όλων τα Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων. Το ΕΚΤ υποστηρίζει ενεργά την ίδρυση και την ανάπτυξη επιχειρήσεων κοινωνικής οικονομίας, με στόχο τη δημιουργία θέσεων εργασίας, την ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής, την κοινωνική ένταξη των ευπαθών ομάδων του πληθυσμού και γενικότερα την οικονομική ανάπτυξη σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο.

Στην έκθεση πήραν μέρος 150 εγχειρήματα που δραστηριοποιούνται σε όλο το φάσμα της οικονομίας από όλη την Ελλάδα με μεγάλη γκάμα προϊόντων και υπηρεσιών⁹. Εκτός από τις ΚΟΙΝΣΕΠ στην έκθεση έλαβαν μέρος και οι ΚΟΙΣΠΕ που κύριο μέλημά τους είναι η εργασιακή επανένταξη κυρίως ανθρώπων που πάσχουν από ψυχικά νοσήματα. Περίπτερο είχε το ψυχιατρικό κατάστημα “Δαφνί” με άτομα που έχουν διαγνωστεί με σχιζοφρένεια κατά 68% οι οποίοι παλαιότερα όπως δήλωσαν οι ίδιοι βίωναν τον κοινωνικό αποκλεισμό, ενώ τώρα είναι εργαζόμενοι με στοχοπροσήλωση όπως ανέφεραν υγειονομικοί που τους συνόδευαν. Το ενδιαφέρον των επισκεπτών τράβηξαν οι ΚΟΙΝΣΕΠ καινοτομίας και ψηφιακών εφαρμογών που επανδρώθηκαν κυρίως από νέους ανθρώπους οι οποίοι δημιουργούν χώρο και εκφράζουν τις αναζητήσεις τους. Από μεριάς του Υπουργείου Εργασίας πραγματοποιήθηκαν συνεδρίες και εργαστήρια που παρείχαν ενημέρωση για το κοινωνικό όφελος αλλά έδωσαν και κατευθυντήριες γραμμές και για τις οικονομικές δράσεις της ΚΑΛΟ.

---

⁸ <http://ilfconsult.com/2017/10/31/1h-ekthesh-koinsep-sto-gazi-1-3-noemvriou-2017/>

⁹ <http://www.leftview.gr/2017/11/05/%CF%80%CE%BB%CE%BF%CF%8D%CF%83%CE%B9%CE%B5%CF%82-%CE%B5%CE%BA%CE%B4%CE%B7%CE%BB%CF%8E%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-1%CE%B7-%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%AE%CE%BD%CE%B9/>

4. Μεθοδολογία της έρευνας

Με την παρούσα εργασία επιδιώχθηκε να απαντηθεί το ερώτημα κατά πόσον οι κοινωνικές επιχειρήσεις μπορούν να αποτελέσουν διέξοδο στα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα που έχει δημιουργήσει η οικονομική κρίση στη χώρα μας για ομάδες του πληθυσμού που παραμένουν αποκλεισμένες από την αγορά εργασίας (μακροχρόνια άνεργοι, ΑμεΑ, κ.α.), συμβάλλοντας παράλληλα στην ευαισθητοποίηση της κοινωνίας. Επιχειρήθηκε ακόμα να ερευνηθεί το πλαίσιο που διέπει τις κοινωνικές επιχειρήσεις στη χώρα μας, καθώς πρόκειται για ένα θεσμό σχετικά καινούργιο και όχι ιδιαίτερα διαδεδομένο και να εκτιμηθεί ο κοινωνικός τους αντίκτυπος.

Για τη διεξαγωγή της έρευνας ακολουθήθηκε η ποιοτική μέθοδος και χρησιμοποιήθηκε το εργαλείο της συνέντευξης. Η συνέντευξη, ένα από τα βασικότερα εργαλεία της ποιοτικής έρευνας, βασίζεται στην αλληλεπίδραση και την επικοινωνία μεταξύ των προσώπων και έχει απώτερο στόχο την άντληση πληροφοριών και στοιχείων (Cohen και Manion, 1992: 307-308). Επιπλέον είναι ένας έμμεσος τρόπος να μάθει ο ερευνητής τα πιστεύω και τις αντιλήψεις των ερωτώμενων, να εντοπίσει και να εμβαθύνει στις γνώσεις και τις εμπειρίες τους.

Η διαδικασία διήρκεσε περίπου ενάμιση μήνα. Πραγματοποιήθηκαν έξι (6) συνεντεύξεις με άντρες και γυναίκες, ηλικίας 23-40 ετών. Κατά τη ροή της διαδικασίας ακολουθήθηκε συνδυασμός τύπων συνέντευξης ανάλογα με τις ανάγκες που υπήρχαν. Διεξήχθησαν συνεντεύξεις δομημένες και ημι-δομημένες με ερωτήσεις ανοιχτού τύπου. Οι δομημένες συνεντεύξεις, που περιείχαν ερωτήσεις συγκεκριμένου περιεχομένου και αριθμού, επιλέχθηκαν για την περίπτωση των εργαζομένων. Ο τύπος αυτός κρίθηκε καταλληλότερος - μετά από συνεννόηση με τους υπεύθυνους της ΚΟΙΝΣΕΠ - λόγω του ότι οι εργαζόμενοι ανήκουν στην κατηγορία των ευπαθών ομάδων και η διαδικασία θα μπορούσε να τους προκαλούσε αναστάτωση ή ανησυχία. Οι υπόλοιπες συνεντεύξεις ήταν ημι-δομημένες. Πριν την έναρξη της συνέντευξης οι ερωτώμενοι ενημερώνονταν για το θέμα της έρευνας και τη σημασία της συμμετοχής τους σε αυτή. Όλες οι συνεντεύξεις έγιναν στον χώρο του Παντοκαφενέ, σε διαφορετικές χρονικές στιγμές, προς διευκόλυνση των ερωτώμενων, τρεις από τους οποίους ήταν εργαζόμενοι, μία εθελόντρια και δύο μέλη της ΚΟΙΝΣΕΠ.

Οι άξονες του οδηγού συνέντευξης ήταν οι ακόλουθοι τέσσερεις:

- ⊕ Ο πρώτος αφορούσε την ταυτότητα των ερωτώμενων. Οι ερωτήσεις αναφέρονταν στα προσωπικά τους στοιχεία, τις σπουδές τους και την εργασιακή τους εμπειρία. Με αυτό τον τρόπο δημιουργήθηκε θετικό κλίμα για την συνέχιση της συνέντευξης.
- ⊕ Ο δεύτερος αφορούσε την αποστολή της ΚΟΙΝΣΕΠ και τις δραστηριότητες που αναπτύσσει για να την φέρει σε πέρας. Είναι ένας σημαντικός άξονας καθώς μέσα από τις δραστηριότητες κρίνεται κατά πόσον επιτυγχάνεται η επιδίωξη του κοινωνικού σκοπού της επιχείρησης.
- ⊕ Ο τρίτος άξονας είχε σχέση με την οργάνωση και τη λειτουργία της ΚΟΙΝΣΕΠ. Ο στόχος ήταν να ερευνηθεί το πλαίσιο ίδρυσης και λειτουργίας των κοινωνικών επιχειρήσεων στη χώρα μας και τα τυχόν προβλήματα που αντιμετωπίζουν, βάσει των προσωπικών βιωμάτων των ερωτώμενων. Επιπλέον να διερευνηθεί αν μπορούν να αποτελέσουν ευκαιρίες επιχειρηματικότητας στην εποχή της κρίσης.
- ⊕ Ο τέταρτος άξονας αφορούσε την κοινωνική διάσταση της ΚΟΙΝΣΕΠ. Η στόχευση ήταν να ερευνηθεί ο κοινωνικός αντίκτυπος της επιχείρησης και το κατά πόσον εργαζόμενοι και πελάτες αντιλαμβάνονται την αξία του κοινωνικού σκοπού της.

5. Παρουσίαση ΚοινΣΕπ «συν-εργάζομαι»

5.1. Ίδρυση – Σκοποί

Στις 25 Μαΐου 2016 στο Παλαιό Φάληρο, ιδρύθηκε Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση (Κοιν.Σ.Επ.) με την επωνυμία «Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση Ένταξης Περιορισμένης Ευθύνης για την Απασχόληση Ατόμων με Αναπηρίες και Ειδικές Δεξιότητες “Συν-Εργάζομαι”» και το διακριτικό τίτλο «ΚΟΙΝ.Σ.ΕΠ. +εργάζομαι!» σύμφωνα με τις διατάξεις του ν.4019/2011 «Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα και λοιπές διατάξεις», όπως ίσχυε τότε. Πρόκειται για νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου, με περιορισμένη ευθύνη των μελών του, εμπορική ιδιότητα και κοινωνικό χαρακτήρα. Στην ίδρυση συμμετείχαν επτά μέλη.

Έδρα της Κοιν.Σ.Επ. ορίστηκε ο Δήμος Παλαιού Φαλήρου της Περιφερειακής Ενότητας Νοτίου Τομέα Αθηνών της Περιφέρειας Αττικής, ενώ η Κοιν.Σ.Επ. μπορεί, για την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων της, να ιδρύει και να διατηρεί υποκαταστήματα ή γραφεία οπουδήποτε στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό. Σκοπός της Κοιν.Σ.Επ., σύμφωνα με το καταστατικό της, είναι η προώθηση και ανάπτυξη συλλογικών δράσεων, η επιδίωξη του κοινωνικού οφέλους, η εξυπηρέτηση κοινωνικών συμφερόντων και η προστασία των συλλογικών αγαθών σε τοπικό/περιφερειακό επίπεδο και η επιδίωξη της κοινωνικής ενσωμάτωσης ενηλίκων ατόμων, που ανήκουν σε Ευάλωτες Ομάδες Πληθυσμού και πάσχουν από σωματικές, ψυχικές, νοητικές ή αισθητηριακές αναπηρίες, ιδίως μέσω της προώθησής τους στην απασχόληση. Κατά την επιδίωξη του σκοπού της η Κοιν.Σ.Επ και τα μέλη της υποχρεούνται:

- α) να προτάσσουν το γενικό συμφέρον και την κοινή ωφέλεια μέσω της παραγωγής αγαθών ή και της παροχής υπηρεσιών συλλογικού και κοινωνικού χαρακτήρα,
- β) να προτάσσουν το σεβασμό στο άτομο, την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και τη συμμετοχή στα κοινά μέσω της εργασίας έναντι οποιουδήποτε οικονομικού οφέλους ή κεφαλαίου,
- γ) να χρησιμοποιούν τα κεφάλαια, κέρδη και τους πάσης μορφής πόρους της Κοιν.Σ.Επ για την ανάπτυξη των εργασιών της, για την προώθηση της απασχόλησης

στους τομείς δραστηριότητάς της και γενικότερα, για τη στήριξη με κάθε νόμιμο μέσο ατόμων που ανήκουν σε Ευάλωτες Ομάδες Πληθυσμού,

δ) να δραστηριοποιούνται με βάση τις αρχές της αειφόρου ανάπτυξης και για την προώθησή της.

Για την επίτευξη των σκοπών της η Κοιν.Σ.Επ μπορεί να ασκεί οποιασδήποτε μορφής οικονομική δραστηριότητα, παραγωγικού ή εμπορικού ή πολιτιστικού χαρακτήρα, εφ' όσον πληρούνται οι όροι της νομοθεσίας για την άσκησή της και ανταποκρίνεται στις ειδικές δεξιότητες των απασχολούμενων σ' αυτή, που ανήκουν σε Ευάλωτες Ομάδες Πληθυσμού.

Πιο συγκεκριμένα ο σκοπός της Κοιν.Σ.Επ θα επιδιωχθεί:

Α) Με τη νόμιμη ίδρυση, οργάνωση, λειτουργία και εκμετάλλευση επιχείρησης (χώρου) αναψυχής – παραδοσιακού καφενείου (χώρος διάθεσης καφέ, ροφημάτων, αναψυκτικών, ποτών, γλυκισμάτων και πρόχειρου φαγητού σε όρθιους ή καθήμενους πελάτες) χαρακτηριζόμενης εκ του νόμου ως υγειονομικού ενδιαφέροντος, καθώς και επιχείρησης παντοπωλείου, στην οποία θα διατίθενται τρόφιμα, ποτά, τυποποιημένα γλυκίσματα, είδη ατομικής υγιεινής και καθαριότητας κ.λ.π.

Επίσης για την επίτευξη του σκοπού, υπάρχει πρόθεση ίδρυσης και λειτουργίας:

(1) επαγγελματικών εργαστηρίων κατασκευής, επισκευής, συντήρησης, εγκατάστασης και διάθεσης ξυλουργικών προϊόντων και τεχνουργημάτων, συμπεριλαμβανομένων των κουφωμάτων, οικιακών επίπλων και ξυλόγλυπτων,

(2) επιχείρησης διαμόρφωσης και περιποίησης κήπων, ως και καθαρισμού κτιρίων, των κοινόχρηστων χώρων αυτών και κάθε είδους ακινήτων, δημόσιων ή ιδιωτικών, επαγγελματικών ή κατοικιών και κάθε είδους χώρων συνάθροισης κοινού,

(3) επιχείρησης παραγωγής αγροτικών προϊόντων, όπως ενδεικτικά φρούτων, λαχανικών, σπόρων, μυκήτων (μανιταριών), αρωματικών φυτών κ.λ.π., με σκοπό τη διάθεσή τους ή τη χρήση τους σε οποιονδήποτε, συμπεριλαμβανομένων και των άλλων επιχειρήσεων της Κοιν.Σ.Ε.Π. και

(4) επιχείρησης παραγωγής πάσης φύσεως φωτοαντιγράφων, παροχής υπηρεσιών εκτυπώσεων κάθε είδους και αποστολής εγγράφων με τηλεομοιοτυπία.

Β) Με τη διοργάνωση και διεξαγωγή εκπαιδευτικών, πολιτιστικών και ψυχαγωγικών εκδηλώσεων και σεμιναρίων, που θα έχουν ως στόχο τη διάδοση του σεβασμού στον άνθρωπο, την προώθηση της συλλογικής δράσης και την ανάπτυξη της επικοινωνίας μεταξύ των συμμετεχόντων.

Γ) Με την καταγραφή των δραστηριοτήτων της Κοιν.Σ.Επ. σε έντυπη, ψηφιακή ή και οπτικοακουστική μορφή και τη μελέτη της επίδρασής τους στο κοινό, ως και με την κριτική παρουσίαση σε έντυπα, ηλεκτρονικά και ψηφιακά μέσα των σύγχρονων εξελίξεων της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και των αποτελεσμάτων της στην κοινωνική και οικονομική ζωή, ιδίως σε σχέση με την απασχόληση ευάλωτων ομάδων πληθυσμού.

Για την επιδίωξη του σκοπού της η Κοιν.Σ.Ε.Π. μπορεί να συνεργάζεται ή να συμπράττει με άλλες Κοιν.Σ.Επ. για τη δημιουργία δικτύων οικονομικής συνεργασίας, κοινοπραξίες, συνεταιρισμούς, ενώσεις, κεντρικές ενώσεις, ως και ευρωπαϊκούς συνεταιρισμούς ή ομίλους. Επίσης, μπορεί να συνάπτει προγραμματικές συμβάσεις με το Ελληνικό Δημόσιο, τα Ν.Π.Δ.Δ., τον ευρύτερο δημόσιο τομέα και τους Ο.Τ.Α. κάθε βαθμού για την υλοποίηση δράσεων τηρουμένων των διατάξεων της ισχύουσας νομοθεσίας.

5.2. Μέλη

Μέλος της Κοιν.Σ.Επ. μπορεί να είναι κάθε φυσικό πρόσωπο, που εμπνέεται και ευαισθητοποιείται από τις αρχές και τις επιδιώξεις της, ως και κάθε νομικό πρόσωπο, που λειτουργεί νόμιμα, διαπνέεται από τις ίδιες αρχές, επιθυμεί να συνδυάσει την κοινωνική του δράση με τις επιδιώξεις και δράσεις της Κοιν.Σ.Επ., με την επιφύλαξη της συνδρομής και τήρησης των περιορισμών της ισχύουσας νομοθεσίας για τη συμμετοχή νομικών προσώπων σε Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις. Δεν μπορούν να γίνουν μέλη της Κοιν.Σ.Επ. σύμφωνα με τις διατάξεις της ισχύουσας νομοθεσίας: α) οι ανήλικοι, β) όσοι τελούν υπό μερική ή ολική δικαστική συμπαράσταση και γ) τα φυσικά ή νομικά πρόσωπα, που είναι μέλη άλλης Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης, η οποία έχει όμοιο σκοπό και εδρεύει στην

ίδια Περιφερειακή Ενότητα. Επίσης δεν μπορούν να γίνουν μέλη της Κοιν.Σ.Επ. οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης και τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, που υπάγονται σ' αυτούς.

5.2.1. Εγγραφή και Αποχώρηση/αποβολή Μελών

Για την εγγραφή μέλους στην Κοιν.Σ.Επ., απαιτείται η υποβολή γραπτής αίτησης από τον ενδιαφερόμενο προς τη Διοικούσα Επιτροπή, η οποία αποφασίζει για την αποδοχή της στην πρώτη μετά την υποβολή της αίτησης συνεδρίασή της. Οι αιτήσεις που έγιναν δεκτές και συνακόλουθα, οι εγγραφές των νέων μελών εγκρίνονται από την αμέσως επόμενη μετά την αίτηση του ενδιαφερόμενου Γενική Συνέλευση. Η ιδιότητα του μέλους της Κοιν.Σ.Επ. αποκτάται από τον χρόνο έκδοσης της απόφασης αποδοχής της από τη Διοικούσα Επιτροπή. Τα νέα μέλη αποκτούν υποχρεωτικά τουλάχιστον μια (1) συνεταιριστική μερίδα, η ονομαστική αξία της οποίας ορίζεται είτε αντίστοιχη προς αυτή των υφιστάμενων συνεταιριστικών μερίδων είτε ελεύθερα από τη Γενική Συνέλευση και σε κάθε περίπτωση, δεν μπορεί να είναι μικρότερη από αυτή που ορίζεται στο καταστατικό. Η συμμετοχή των νέων μελών στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων και η ανάδειξή τους σε όργανα, που προβλέπονται από το καταστατικό και το νόμο, μπορεί να γίνει μόνο μετά την έγκριση της εγγραφής τους από τη Γενική Συνέλευση. Η ίδια Γενική Συνέλευση αποφασίζει και για την αποδοχή ή μη τυχόν αιτήσεων εγγραφής νέων μελών που δεν έχουν γίνει δεκτές από τη Διοικούσα Επιτροπή. Οι αποφάσεις της Γενικής Συνέλευσης περί έγκρισης ή μη της εγγραφής νέων μελών στην Κοιν.Σ.Επ. κοινοποιούνται στον ενδιαφερόμενο μέσα σε είκοσι (20) ημέρες από τη λήξη των εργασιών της.

Τα μέλη της Κοιν.Σ.Επ. έχουν δικαίωμα να αποχωρήσουν από αυτή χωρίς σπουδαίο λόγο, εφόσον υποβάλουν γραπτή δήλωση προς τη Διοικούσα Επιτροπή τρεις (3) τουλάχιστον μήνες πριν τη λήξη του λογιστικού έτους. Η αποχώρηση ολοκληρώνεται όταν λάβει την δήλωση αποχώρησης η Διοικούσα Επιτροπή και ισχύει από την έναρξη του επόμενου λογιστικού έτους. Μέλος της Κοιν.Σ.Επ. αποβάλλεται μετά από αιτιολογημένη απόφαση της Γενικής Συνέλευσης των μελών της, που συνεδριάζει σε απαρτία εφ' όσον παρίστανται σ' αυτή τα δύο τρίτα (2/3) του συνολικού αριθμού των μελών ή, στην περίπτωση επαναληπτικής Συνέλευσης, όταν παρίσταται το ένα δεύτερο (1/2) τουλάχιστον των μελών.

Λόγος αποβολής είναι η εκ μέρους του μέλους σοβαρή παράβαση των υποχρεώσεών του, που προκύπτουν από την ισχύουσα νομοθεσία περί κοινωνικής οικονομίας και κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων και το καταστατικό, εφ' όσον από τη συμπεριφορά του βλάπτονται τα συμφέροντα της Κοιν.Σ.Επ. και καθίσταται μη ανεκτή η παραμονή του σ' αυτή. Σε περίπτωση που το αποβαλλόμενο μέλος είναι παρόν στη Γενική Συνέλευση θεωρείται ότι λαμβάνει γνώση της απόφασης περί αποβολής του από την έκδοσή της. Αν το μέλος που αποβάλλεται απουσιάζει, η αποβολή του γνωστοποιείται υποχρεωτικά με την κοινοποίηση σ' αυτό αποσπάσματος της απόφασης της Γενικής Συνέλευσης που περιέχει υποχρεωτικά τους λόγους αποβολής. Το μέλος που αποβάλλεται μπορεί να προσβάλει τη σχετική απόφαση της Γενικής Συνέλευσης ενώπιον του αρμόδιου δικαστηρίου μέσα στην προθεσμία και με τη διαδικασία, που ορίζει ο νόμος.

Στα μέλη που αποχωρούν ή αποβάλλονται αποδίδεται η συνεταιριστική μερίδα, που εισέφεραν κατά την είσοδό τους στην Κοιν.Σ.Επ., το αργότερο εντός τριών (3) μηνών από την έγκριση του ισολογισμού της χρήσης, μέσα στην οποία έγινε η αποχώρηση ή η αποβολή. Με την επιστροφή της συνεταιριστικής μερίδας εκκαθαρίζεται η σχέση της Κοιν.Σ.Επ. με το μέλος, το οποίο δεν έχει αξίωση επί της περιουσίας που έχει σχηματιστεί.

5.2.2. Υποχρεώσεις και δικαιώματα των μελών

Τα μέλη της Κοιν.Σ.Επ. υποχρεούνται να συμμετέχουν στις δραστηριότητές της, να συνεργάζονται στη λειτουργία της και να απέχουν από οποιαδήποτε ενέργεια δύναται να βλάψει τα συμφέροντά της. Επίσης, υποχρεούνται στην τήρηση του καταστατικού και των αποφάσεων της Γενικής Συνέλευσης και της Διοικούσας Επιτροπής και στη με κάθε νόμιμο μέσο προστασία των συμφερόντων της Κοιν.Σ.Επ. Κάθε μέλος ευθύνεται για τα χρέη της έναντι των τρίτων εις ολόκληρο και μέχρι του ποσού της συνεταιριστικής του μερίδας.

Κάθε νέο μέλος υποχρεούται να καταβάλει, εκτός από την αξία της συνεταιριστικής του μερίδας και ανάλογη εισφορά προς την καθαρή περιουσία της Κοιν.Σ.Επ., όπως αυτή προκύπτει από τον ισολογισμό της τελευταίας χρήσης. Η εισφορά αυτή φέρεται σε ειδικό αποθεματικό και το ποσό της καθορίζεται κατ' έτος από την τακτική Γενική Συνέλευση των μελών. Αν το αποθεματικό δεν επαρκεί, με

απόφαση της Γενικής Συνέλευσης, που λαμβάνεται με απόλυτη πλειοψηφία των παρόντων σ' αυτή μελών, τα μέλη υποχρεούνται να καταβάλλουν έκτακτη εισφορά, που τυχόν απαιτείται για την κάλυψη ζημιών. Στην περίπτωση αυτή, η έκτακτη εισφορά βαρύνει κάθε μέλος σύμφωνα, αναλόγως των συνεταιριστικών μερίδων που κατέχει.

Κάθε μέλος της Κοιν.Σ.Επ. δικαιούται να συμμετέχει στις Γενικές Συνελεύσεις με μία (1) ψήφο, ανεξάρτητα από τον αριθμό των συνεταιριστικών μερίδων που κατέχει και δικαιούται με έγγραφη αίτησή του απευθυνόμενη προς τη Διοικούσα Επιτροπή να ζητά πληροφορίες για την πορεία των υποθέσεων της Κοιν.Σ.Επ., να λαμβάνει αντίγραφα πρακτικών της Γενικής Συνέλευσης και των συνεδριάσεων της Διοικούσας Επιτροπής, καθώς και του Ισολογισμού και του Λογαριασμού Αποτελεσμάτων Χρήσης.

Τα μέλη της Κοιν.Σ.Επ. δύνανται να συνάπτουν με αυτήν συμβάσεις παροχής εξαρτημένης εργασίας, για την οποία θα αμείβονται και θα έχουν τα δικαιώματα και υποχρεώσεις που απορρέουν από την εργατική νομοθεσία. Τα μέλη της Κοιν.Σ.Επ., που είναι ταυτόχρονα και εργαζόμενοι της, δικαιούνται να λαμβάνουν κατ' έτος ποσοστό επί των καθαρών κερδών της αμέσως προηγούμενης οικονομικής χρήσης, σύμφωνα με τους ορισμούς της ισχύουσας νομοθεσίας. Κατά τα λοιπά τα μέλη της Κοιν.Σ.επ., που δεν συνδέονται μ' αυτή με σχέση εξαρτημένης εργασίας, δικαιούνται να παρέχουν τις υπηρεσίες τους προς εξυπηρέτηση των σκοπών της κατ' εφαρμογή των διατάξεων του Αστικού Κώδικα περί εντολής (713 επ. Α.Κ.) με την επιφύλαξη του άρθρου 12 του ν.2716/1999.

5.3. Διοίκηση και Χρηματοδότηση

5.3.1. Πόροι

Πόροι της Κοιν.Σ.Επ. είναι:

α) Το ιδρυτικό κεφάλαιο και το κεφάλαιο που προκύπτει από την διάθεση νέων συνεταιριστικών μερίδων.

β) Έσοδα από την άσκηση των δραστηριοτήτων της και την αξιοποίηση των περιουσιακών της στοιχείων.

γ) Επιχορηγήσεις από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων, την Ευρωπαϊκή Ένωση, διεθνείς ή εθνικούς οργανισμούς, ή Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης κάθε βαθμού και κάθε άλλο πρόγραμμα επιχορήγησης, στο οποίο μπορεί να ενταχθεί και να συμμετάσχει.

δ) Κεφάλαια από κληροδοτήματα, δωρεές ή χορηγίες τρίτων και παραχωρήσεις της χρήσης περιουσιακών στοιχείων.

ε) Κάθε άλλο νόμιμο έσοδο, οικονομική ενίσχυση ή αρωγή.

Κάθε μέλος συμμετέχει υποχρεωτικά στο κεφάλαιο της Κοιν.Σ.Επ. με μία (1) τουλάχιστον συνεταιριστική μερίδα, το ύψος της οποίας ορίζεται σε εκατόν ογδόντα ευρώ (180,00 €). Η συνεταιριστική μερίδα είναι αδιαίρετη και ίση για όλα τα μέλη της Κοιν.Σ.Επ.. Κάθε μέλος υποχρεούται να καταβάλει σε μετρητά την αξία της υποχρεωτικής συνεταιριστικής του μερίδας μέσα σε ένα (1) ημερολογιακό μήνα από την εγγραφή του. Κατ' εξαίρεση, τα ιδρυτικά μέλη υποχρεούνται να καταβάλουν σε μετρητά την αξία της υποχρεωτικής συνεταιριστικής τους μερίδας μέσα σε ένα (1) ημερολογιακό μήνα από την καταχώριση του παρόντος στο Μητρώο Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας.

Εκτός από την υποχρεωτική, κάθε μέλος επιτρέπεται να αποκτήσει έως και πέντε (5) επιπλέον προαιρετικές συνεταιριστικές μερίδες. Το δικαίωμα αυτό ασκείται με έγγραφη δήλωση του μέλους απευθυνόμενη προς τη Διοικούσα Επιτροπή, στην οποία θα αναφέρεται ο αριθμός των προαιρετικών συνεταιριστικών μερίδων, που επιθυμεί να αποκτήσει το μέλος. Η κτήση περισσότερων συνεταιριστικών μερίδων δεν μεταβάλλει το δικαίωμα ψήφου του μέλους. Η αξία κάθε προαιρετικής συνεταιριστικής μερίδας είναι ίση με την αξία της υποχρεωτικής και καταβάλλεται σε μετρητά, συνολικά για όσες μερίδες επιθυμεί να αποκτήσει το μέλος, μέσα σε ένα (1) μήνα από την υποβολή της σχετικής έγγραφης δήλωσης προς τη Διοικούσα Επιτροπή.

Μέλος μπορεί να μεταβιβάσει την υποχρεωτική συνεταιριστική του μερίδα σε τρίτον με έγγραφη συμφωνία μεταξύ τους, η οποία υπόκειται υποχρεωτικά στην έγκριση της Διοικούσας Επιτροπής. Στην περίπτωση αυτή, ταυτόχρονα με τη

συμφωνία για τη μεταβίβαση ο αποκτών υποχρεούται να υποβάλει στη Διοικούσα Επιτροπή αίτηση για την εγγραφή του ως μέλους στην Κοιν.Σ.Επ. Αποκλείεται η μεταβίβαση της υποχρεωτικής συνεταιριστικής μερίδας σε τρίτους, στο πρόσωπο των οποίων δεν συγκεντρώνονται οι όροι για την εγγραφή τους ως μελών της Κοιν.Σ.Επ. Η προαιρετική συνεταιριστική μερίδα μεταβιβάζεται ελεύθερα, χωρίς άδεια της Διοικούσας Επιτροπής, σε άλλο μέλος της Κοιν.Σ.Επ., πάντοτε με έγγραφη συμφωνία μεταξύ μεταβιβάζοντος και αποκτώντος. Όλες οι μεταβιβάσεις συνεταιριστικών μερίδων καταχωρίζονται στο Μητρώο Κοινωνικής Οικονομίας. Σε περίπτωση θανάτου μέλους φυσικού προσώπου ή λύσης και εκκαθάρισης μέλους νομικού προσώπου η αξία της συνεταιριστικής του μερίδας περιέρχεται αυτοδικαίως στον ειδικό ή καθολικό του διάδοχο. Οι συνεταιριστικές μερίδες δεν υπόκεινται σε κατάσχεση για χρέη των μελών προς τρίτους.

5.3.2. Γενική Συνέλευση και Διοικούσα Επιτροπή

Η Γενική Συνέλευση των μελών είναι το ανώτατο όργανο της Κοιν.Σ.Επ., αποτελείται από το σύνολο των μελών της και αποφασίζει για κάθε θέμα, που δεν έχει ανατεθεί από το νόμο ή το καταστατικό σε άλλο όργανο. Η Γενική Συνέλευση αποφασίζει, επίσης, για οποιοδήποτε θέμα υπάγεται κανονικά στην αρμοδιότητα άλλου οργάνου, εφ' όσον το αρμόδιο όργανο παραπέμπει το θέμα στην κρίση της με απόφαση της απόλυτης πλειοψηφίας του αριθμού των μελών του, οπότε φέρει αυτή την ευθύνη της απόφασης. Οι νόμιμες αποφάσεις της Γενικής Συνέλευσης δεσμεύουν και τα μέλη που απουσιάζουν ή διαφωνούν. Η εποπτεία και ο έλεγχος της Διοικούσας Επιτροπής ασκούνται από τη Γενική Συνέλευση.

Η Διοικούσα Επιτροπή διοικεί και εκπροσωπεί την Κοιν.Σ.Επ. σύμφωνα με τις διατάξεις του καταστατικού και του νόμου και αποφασίζει για όλα τα θέματα που αφορούν τη διοίκηση και διαχείρισή της, εκτός από εκείνα που ανήκουν στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Γενικής Συνέλευσης. Τα μέλη της Διοικούσας Επιτροπής οφείλουν να διαχειρίζονται τις υποθέσεις της Κοιν.Σ.Επ. με την ίδια συνέπεια και επιμέλεια που δείχνουν στις δικές τους υποθέσεις, είναι δε υπεύθυνα και λογοδοτούν για κάθε πράξη τους στη Γενική Συνέλευση, υποχρεούμενα να εφαρμόζουν όλες τις νόμιμες αποφάσεις της. Η ιδιότητα του μέλους της Διοικούσας Επιτροπής είναι τιμητική και άμισθη.

Η Διοικούσα Επιτροπή βρίσκεται σε απαρτία και συνεδριάζει έγκυρα με την παρουσία τριών (3) τουλάχιστον από τα μέλη της. Οι αποφάσεις λαμβάνονται με πλειοψηφία των παρόντων μελών. Σε περίπτωση ισοψηφίας υπερισχύει η ψήφος του Προέδρου. Τα μέλη της Διοικούσας Επιτροπής υποχρεούνται να παρίστανται αυτοπροσώπως στις συνεδριάσεις της. Όταν πρόκειται να συζητηθεί θέμα που αφορά άμεσα σε μέλος της Διοικούσας Επιτροπής ή τη σύζυγό του ή συγγενή του πρώτου βαθμού, το μέλος αυτό δεν συμμετέχει στη συνεδρίαση.

5.3.3. Διαχειριστική Χρήση-Ετήσιες Οικονομικές Καταστάσεις- Διανομή Κερδών – Βιβλία και Στοιχεία

Η διαχειριστική χρήση διαρκεί δώδεκα (12) μήνες αρχόμενη την 1η Ιανουαρίου και λήγουσα την 31η Δεκεμβρίου κάθε έτους. Ειδικά η πρώτη (1η) διαχειριστική χρήση αρχίζει από τη νόμιμη σύσταση της Κοιν.Σ.Επ. και λήγει στις 31 Δεκεμβρίου του ίδιου έτους.

Στο τέλος κάθε διαχειριστικής χρήσης η Διοικούσα Επιτροπή συντάσσει τον Ισολογισμό, το Λογαριασμό Αποτελεσμάτων Χρήσης και την Έκθεση Απολογισμού της Διαχείρισης, τα οποία υποχρεούται να υποβάλει στην αμέσως επόμενη τακτική Γενική Συνέλευση για έγκριση. Ο Ισολογισμός, ο Λογαριασμός Αποτελεσμάτων Χρήσης και η Έκθεση Απολογισμού της Διαχείρισης πρέπει να είναι στη διάθεση των μελών της Κοιν.Σ.Επ. κατά την ημερομηνία κατάρτισης της πρόσκλησης σε Γενική Συνέλευση, μαζί με την οποία δύνανται να συγκοινοποιούνται. Η Διοικούσα Επιτροπή υποχρεούται να υποβάλει τον Ισολογισμό και το Λογαριασμό Αποτελεσμάτων Χρήσης στο Μητρώο Κοινωνικής Οικονομίας μέσα σε είκοσι (20) ημέρες από την έγκρισή τους από τη Γενική Συνέλευση.

Τα κέρδη της Κοιν.Σ.Επ. δεν διανέμονται στα μέλη της, με εξαίρεση εκείνα που είναι και εργαζόμενοι σ' αυτή. Σε ετήσια βάση ποσοστό πέντε τοις εκατό (5%) επί του συνόλου των κερδών της Κοιν.Σ.Επ. διατίθεται για το σχηματισμό αποθεματικού και ποσοστό δεκαπέντε τοις εκατό (15%) διανέμεται στους εργαζομένους της ως κίνητρο παραγωγικότητας, σύμφωνα με τα οριζόμενα στο άρθρο 9 του παρόντος. Το εναπομένον ποσοστό ογδόντα τοις εκατό (80%) επί των κερδών διατίθεται κατ' έτος για τις δραστηριότητες της επιχείρησης και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Αν κατά τη λήξη της διαχειριστικής χρήσης

προκύψει ζημία, που δεν μπορεί να καλυφθεί από το αποθεματικό της Κοιν.Σ.Επ., τα μέλη της, με απόφαση της Γενικής Συνέλευσης που λαμβάνεται κατά τους όρους της παρ. 4 του άρθρου 9 του παρόντος, υποχρεούνται να καταβάλουν ορισμένο χρηματικό ποσό για την κάλυψη της ζημίας αυτής.

5.4. Δραστηριότητες της ΚοινΣΕπ «+συνεργάζομαι»

5.4.1. Επιχειρηματική Δραστηριότητα ΚοινΣΕπ

Σύμφωνα με το καταστατικό ο επιχειρηματικός σκοπός της Κοιν.Σ.Επ. +εργάζομαι! θα επιδιωχθεί:

1. με την ίδρυση, οργάνωση, λειτουργία και εκμετάλλευση επιχείρησης μαζικής εστίασης γευμάτων και κάθε συναφούς επιχείρησης διάθεσης καφέ, ροφημάτων, αναψυκτικών, ποτών, γλυκισμάτων και πρόχειρου φαγητού σε όρθιους ή καθήμενους πελάτες χαρακτηριζόμενης εκ του νόμου ως υγειονομικού ενδιαφέροντος
2. με την ίδρυση, οργάνωση, λειτουργία και εκμετάλλευση επιχείρησης παντοπωλείου, στην οποία θα διατίθενται τρόφιμα, ποτά, τυποποιημένα γλυκίσματα, είδη ατομικής υγιεινής, καθαριότητας κ.λ.π. τηρουμένων των διατάξεων της ισχύουσας νομοθεσίας.

Ο «Παντοκαφενές» είναι η επωνυμία της επιχείρησης της Κοιν. Σ.Ε.Π. «+εργάζομαι» και βρίσκεται στο Παλαιό Φάληρο, στην οδό Μετσόβου και Πικροδάφνης, στο ισόγειο μιας πολυκατοικίας. Λειτουργήσε για πρώτη φορά τον Μάιο του 2016.

Πρόκειται για ένα εναλλακτικό καφενείο-παντοπωλείο. Στον χώρο παρέχονται όλες οι υπηρεσίες του παραδοσιακού καφενείου όπως καφές, χυμοί, αναψυκτικά (ξεχωρίζει η λεμονάδα που φτιάχνουν οι ίδιοι), τσίπουρο, κρασί, μεζέδες και κρύα πιάτα. Σε ειδικά ράφια εκτίθενται προς πώληση προϊόντα παντοπωλείο ιδιαίτερα προσεγμένα και επιλεγμένα όπως ελαιόλαδο, μέλι, ζυμαρικά, γλυκά κουταλιού κ.α. Όλα τα προϊόντα που διατίθενται προς πώληση προέρχονται από άλλες ΚοινΣΕπ, δημιουργώντας με αυτόν τον τρόπο ένα δίκτυο για την προώθηση των προϊόντων των κοινωνικών συνεταιριστικών επιχειρήσεων.

Ενδεικτικά αναφέρουμε μερικά από τα προϊόντα που μπορεί να βρουν και να αγοράσουν οι πελάτες από ράφια του παντοπωλείου:

Ζυμαρικά «Αμυλιάνθη»: Η Κοινωνική Συνεταιριστική επιχείρηση ΑΜΥΛΙΑΝΘΗ βρίσκεται στον Άγιο Στέφανο κι έχει ως σκοπό να διατηρήσει, να διδάξει και να διαδώσει την παραδοσιακή τέχνη των χειροποίητων ζυμαρικών όπως ακριβώς την παραλάβαμε από τις προηγούμενες γενιές. Σύμφωνα με την φιλοσοφία της ΚοινΣΕπ, η παράδοση δεν είναι ένας κενός τόπος αλλά είναι μια αόρατη συγγένεια με τις προηγούμενες γενιές, είναι μια γιορτή και όχι μονάχα η νοσταλγία του παρελθόντος. (Παράρτημα-φωτογραφία 1 & 2)

Ελαιόλαδο «Διάπλους»: Ένας Κοινωνικός Συνεταιρισμός (ΚΟΙ.Σ.Π.Ε.) για την ψυχοκοινωνική και επαγγελματική αποκατάσταση ατόμων με ψυχικές διαταραχές που εδρεύει στο Χαϊδάρι, στην Λ. Αθηνών 374. Ο "Διάπλους" αποτελεί το καρπό μιας πρωτοβουλίας κοινωνικής επιχειρηματικότητας, που ξεκίνησε το 2004. Είναι μια από τις πρώτες θεσμοθετημένες κοινωνικές επιχειρήσεις στην Ελλάδα.

Σκοπό έχει τη δημιουργία, τη διατήρηση και την αύξηση των προσφερόμενων θέσεων εργασίας για τους συμπολίτες μας με ψυχοκοινωνικά προβλήματα που δικαιούνται ισότιμη επαγγελματική δράση και συμμετοχή στην οικονομική ζωή του τόπου μας, σε ένα περιβάλλον αλληλέγγυας κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Μέχρι σήμερα, έχει αναπτύξει δραστηριότητες στο εμπόριο παραδοσιακών προϊόντων, στις οικολογικές καλλιέργειες κηπευτικών, στην ελαιοκομία, στην μελισσοκομία, στις υπηρεσίες αποψίλωσης χόρτων μεγάλων εκτάσεων, στις υπηρεσίες καθαριότητας γραφείων (συνεργεία καθαριότητας), στις υπηρεσίες εστίασης (τραπεζοκομία).

Η πλούσια σύνθεση της εταιρικής βάσης του Συνεταιρισμού και η εθελοντική συνεισφορά όλων των μελών του αποτελεί και το βασικό μοχλό για την προώθηση της κοινωνικής αλληλεγγύης στην επιχειρηματικότητα που αναπτύσσει. (Παράρτημα-φωτογραφία 4).

Γλυκά του κουταλιού «Ερκύνα»: Η Κοινωνική Συνεταιριστική Επιχείρηση (Κοιν.Σ.Επ.) «ΕΡΚΥΝΑ» δημιουργήθηκε από έξι δυναμικές και γεμάτες πάθος για την τοπική γαστρονομία γυναίκες από τη Λιβαδειά Βοιωτίας σε μια προσπάθεια εξεύρεσης λύσης για την προώθηση της απασχόλησης και την αντιμετώπιση της φτώχειας και της ανεργίας. Οι πρώτες παρουσιάσεις των προϊόντων τους έγιναν

δεκτές με πολύ θετικά σχόλια στην ευρύτερη περιοχή της Στερεάς Ελλάδας. Με έμφαση στις τοπικές πρώτες ύλες η «ΕΡΚΥΝΑ» συνεχίζει την τοποθέτηση των προϊόντων της σε διάφορα σημεία της Ελλάδας στηριζόμενη πάντα στη συλλογικότητα και την αλληλεγγύη. (Παράρτημα-φωτογραφία 3).

Μέλι «Άρτεμις»: Ο Κοινωνικός Συνεταιρισμός του Τομέα Ψυχικής Υγείας Δωδεκανήσου (ΚΟΙΣΠΕ) φιλοδοξεί να δώσει καινοτόμες και δυναμικές λύσεις στο πρόβλημα της ανεργίας και του κοινωνικού αποκλεισμού ατόμων με ψυχοκοινωνικά προβλήματα. Είναι μια ιδιαίτερη μορφή συνεταιρισμού αφού είναι ταυτόχρονα, Μονάδα Ψυχικής Υγείας και παραγωγική-εμπορική επιχείρηση που βασίζεται σε μια καινοτόμο τριμερή εταιρική σχέση μεταξύ ψυχικά ασθενών, εργαζομένων στο χώρο της ψυχικής υγείας και φυσικών προσώπων και φορέων από την κοινότητα.

Ο Κοινωνικός Συνεταιρισμός του Τομέα Ψυχικής Υγείας Δωδεκανήσου αποτελεί το επιστέγασμα μιας μακροχρόνιας διαδικασίας στα πλαίσια της ψυχιατρικής μεταρρύθμισης στο Ψυχιατρείο της Λέρου και της αντικατάστασης του ασύλου από δομές και υπηρεσίες που προωθούν την επανένταξη των ψυχικά πασχόντων στην κοινότητα.

Στις δραστηριότητες τους συνεταιρισμού περιλαμβάνονται μεταξύ άλλων μονάδα μελισσοκομίας και εργαστήρι επεξεργασίας και τυποποίησης μελιού. Το μέλι «Άρτεμις» είναι ένα προϊόν εξαιρετικής ποιότητας και θεραπευτικής αξίας, με υψηλή περιεκτικότητα σε γυρεόκοκκους θυμαριού (Thymus type) και ευκαλύπτου (Eucalyptus), που συλλέγεται από μελισσοκόμους του νησιού της Λέρου και τυποποιείται με διασφαλισμένη διαδικασία ελέγχου παραγωγής τροφίμου (ISO 22000/HACCP) (Παράρτημα-φωτογραφία 5).

Μαρμελάδες «Ο κήπος της Ελπίδας»: Ιδρύθηκε στις 15 Νοεμβρίου 2015 και αποστολή του είναι η επαγγελματική αποκατάσταση νέων με αυτισμό/νοητική αναπηρία. Δραστηριοποιείται στην καλλιέργεια και πώληση αγροτικών προϊόντων, μεταποίηση και πώληση αγροτικών προϊόντων, υπηρεσίες φροντίδας κήπων, κατασκευή και πώληση ειδών δώρου και ειδών γάμου βάφτισης με σκοπό την επαγγελματική αποκατάσταση νέων με αυτισμό / νοητική αναπηρία. (Παράρτημα-φωτογραφία 6).

5.4.2. Εκπαιδευτική Δραστηριότητα της ΚοινΣΕπ

Σύμφωνα με το καταστατικό, ο εκπαιδευτικός σκοπός της Κοιν. Σ.Ε.Π. +εργάζομαι! θα επιδιωχθεί:

- ❖ Με την κατάλληλη προετοιμασία και εκπαίδευση των Α.μ.Ε.Α. πάνω στο ακριβές αντικείμενο απασχόλησης.
- ❖ Με την συνεχόμενη υποστήριξη, καθοδήγηση και εποπτεία από διεπιστημονική ομάδα εργοθεραπευτή, ψυχολόγου, παιδαγωγού.
- ❖ Με τη διοργάνωση και διεξαγωγή εκπαιδευτικών, πολιτιστικών και ψυχαγωγικών εκδηλώσεων και σεμιναρίων, που θα έχουν ως στόχο τη διάδοση του σεβασμού στον άνθρωπο, την προώθηση της συλλογικής δράσης και την ανάπτυξη της επικοινωνίας μεταξύ των συμμετεχόντων.
- ❖ Με την καταγραφή των δραστηριοτήτων της εταιρείας σε έντυπη, ψηφιακή ή και οπτικοακουστική μορφή, τη μελέτη της επίδρασής τους στο κοινό την κριτική παρουσίαση σε έντυπα, ηλεκτρονικά και ψηφιακά μέσα των σύγχρονων εξελίξεων της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και των αποτελεσμάτων της στην κοινωνική και οικονομική ζωή, ιδίως σε σχέση με την απασχόληση ευάλωτων ομάδων πληθυσμού.

Για την πραγματοποίηση των συγκεκριμένων στόχων στη συνεδρίαση της Διοικούσας Επιτροπής στην 1^η Δεκεμβρίου 2016 κρίθηκε αναγκαία η συνδρομή. Εγκρίθηκε παμψηφεί η πρόσκληση εκδήλωσης ενδιαφέροντος εξειδικευμένων επαγγελματιών χώρων αναψυχής και εστίασης όπως μάγειρας, baristacafé, έμπειρος αποθηκάριος με βασικές γνώσεις λογιστικής προκειμένου να παράσχουν σε εθελοντική βάση εξειδικευμένη εκπαίδευση στους απασχολούμενους για περίοδο τριών μηνών σύμφωνα με τα οριζόμενα στο ν.4430/2016. Μέλος της Δ.Ε. πρότεινε τη διενέργεια του εκπαιδευτικού προγράμματος με την απασχόληση στο παντοπωλείο-καφενείο της ΚοινΣΕπ όλων των εγκεκριμένων υποψήφιων απασχολούμενων προκειμένου να δοθεί στα άτομα αυτά η ευκαιρία της δημιουργικής απασχόλησης καθώς και η προ-επαγγελματική εκπαίδευση σε πραγματικές συνθήκες εργασίας.

Για την εκπλήρωση των εκπαιδευτικών στόχων διοργανώνονται επιπλέον εκπαιδευτικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις που έχουν ως στόχο τη διάδοση του σεβασμού στον άνθρωπο, την προώθηση της συλλογικής δράσης και την ανάπτυξη της επικοινωνίας μεταξύ των συμμετεχόντων. Όλες οι εκδηλώσεις επιλέγονται

προσεκτικά από τους υπεύθυνους του Παντοκαφενέ και τυγχάνουν αποδοχής και συμμετοχής από το κοινό. Από αυτές ξεχωρίσαμε:

Στις 11/11/2017 σε συνεργασία με τις εκδόσεις Πατάκη, παρουσίαση του βιβλίου της Παναγιώτας Πλήση και της Ελένης Λούβρου με θέμα «Αυτισμός – οι άγραφοι κανόνες κοινωνικής συμπεριφοράς για παιδιά 4-12 ετών». Οι συγγραφείς θα συνομιλήσουν με το κοινό για τη χρήση του βιβλίου ως εργαλείου εκπαίδευσης στις κοινωνικές δεξιότητες των παιδιών που βρίσκονται στο ανώτερο αυτιστικό φάσμα. (Παράρτημα, εικόνα 1)

Στις 28-29 Οκτωβρίου 2017, πραγματοποιήθηκε έκθεση φωτογραφίας «24 ματιές» από τη φωτογραφική ομάδα «Διάφραγμα 26». Είκοσι (24) τέσσερις φωτογράφοι, είκοσι τέσσερις διαφορετικές (24) ματιές. Η ομάδα «Διάφραγμα 26» επέλεξε το εναλλακτικό καφενείο-παντοπωλείο για την παρουσίαση του έργου της, καθώς σύμφωνα με τους υπεύθυνους της έκθεσης, εκπληρώνει επιτυχημένα το διττό σκοπό του δηλαδή την ικανοποίηση των θαμώνων, περαστικών, πελατών και την ομαλή κοινωνική ένταξη ατόμων με ειδικές ανάγκες μέσω της απασχόλησης. Τα προϊόντα που διατίθενται προέρχονται κατά προτεραιότητα από άλλες ΚοινΣΕπ ή ΚοιΣΠΕ που απασχολούν επίσης ΑμΕΑ. (Παράρτημα, εικόνα 2)

Η ομάδα Open Art βρέθηκε το Σαββατοκύριακο 30/9-1/10 στον «Παντοκαφενέ» για μία δράση με ιδιαίτερη αξία. Σκοπός της εικαστικής παρέμβασης ήταν η αισθητική αναβάθμιση του χώρου, έτσι ώστε να αποτελεί ένα ελκυστικό περιβάλλον για τους πελάτες και τους εργαζόμενους. Η Open Art πρότεινε τη δημιουργία μιας σύνθεσης κάδρων, για να τοποθετηθεί στη βιτρίνα εισόδου του καταστήματος. Κάθε μέλος επιμελήθηκε καλλιτεχνικά ένα κάδρο, διαφορετικό σε θέμα, τεχνική και υλικά. Κολάζ, ζωγραφική, φωτογραφία, κεραμική, σκίτσα, κατασκευές, μακέτες δημιούργησαν ένα πολύχρωμο μωσαϊκό, μια περιοδική έκθεση μικρών έργων. Αξιοσημείωτο, τα δύο ξεχωριστά κάδρα που φιλοτέχνησαν οι εργαζόμενοι του Παντοκαφενέ. Μια ξυλοκατασκευή-κορνίζα που πλαισιώνει τα κάδρα της OpenArt και Παι.Δ.Υ. δημιουργήθηκε με πινέλα, εργαλεία, χρώματα και πολύ κέφι.

Ταυτόχρονα κατασκευάστηκε και η πινακίδα του καταστήματος με ξύλα και σχοινιά και αναρτήθηκε στην είσοδο. Τα αποκαλυπτήρια της εικαστικής παρέμβασης

πραγματοποιήθηκαν την Κυριακή 1 Οκτωβρίου, παρουσία της δημοτικής αρχής, φορέων της περιοχής και πλήθος κόσμου που αγκάλιασε την προσπάθεια μας και έδωσε δυναμικό παρών αναδεικνύοντας το τελικό αποτέλεσμα μιας άριστης συνεργασίας. Στην όλη προσπάθεια συμμετείχε και ο Σύλλογος Παιδι Δύναμη Υπομονή (ΠΑΙ.Δ.Υ.) με τη συνεργασία και την υποστήριξη του οποίου υλοποιήθηκαν οι κατασκευές. (Παράρτημα, φωτογραφίες 7,8 -εικόνα 3)

Οι απόδημοι Σκοπελίτες σε συνεργασία με το “Κέντρο Μελετών Νήσου Σκοπέλου» διοργανώνουν στις 25 Νοεμβρίου 2017 στον Παντοκαφενέ της Κοιν.Σ.Επ. «συνεργάζομαι» ένα ολοήμερο πρόγραμμα με τίτλο «Από τη Σκόπελο..... παντού» στο οποίο Σκοπελίτες δημιουργοί εκθέτουν και παρουσιάζουν τα έργα τους. Η πρωτοβουλία αυτή αποσκοπεί αφενός στη συσπείρωση πρώτης και δεύτερης γενιάς Σκοπελιτών που διαβιούν στην ευρύτερη περιοχή της Αττικής και αφετέρου στην προβολή, διάθεση και διάδοση της ιστορικής και πολιτιστικής κληρονομιάς αλλά και της σύγχρονης ζωντανής πολιτιστικής και κοινωνικής δραστηριότητας αυτών που μεταφέρουν στην καρδιά τους τη Σκόπελο παντού. (Παράρτημα, εικόνα 4).

5.5. Η επιχείρηση «Παντοκαφενές»

Στον Παντοκαφενέ εργάζονται σήμερα με πλήρη απασχόληση τρεις εργαζόμενοι οι οποίοι είναι και μέλη της ΚΟΙΝΣΕΠ. Επίσης απασχολούνται ένας εργαζόμενος με καθεστώς ημι-απασχόλησης και τρεις εκπαιδευόμενοι. Όλοι οι απασχολούμενοι είναι άτομα με αναπηρίες (διαγνώσεις αυτισμού, νοητικής υστέρησης και άλλων ψυχιατρικών προβλημάτων) και η απασχόλησή τους έχει κύριο σκοπό τη κοινωνική τους επανένταξη μέσω της εργασίας. Αναφέρουμε επίσης ότι και τα υπόλοιπα μέλη (συνολικά επτά) της ΚοινΣΕπ έχουν σχέση, άμεση ή έμμεση, με τον τομέα της ψυχικής υγείας.

Στον Παντοκαφενέ προσφέρουν εθελοντική εργασία, εκτός από τα μέλη, άνθρωποι που είναι ευαισθητοποιημένοι σε θέματα κοινωνικής προσφοράς. Ο αριθμός των εθελοντών ποικίλλει ανάλογα με τις περιστάσεις και τις ανάγκες. Σε καθημερινή βάση εκτός από τους εργαζόμενους βρίσκεται στο χώρο και κάποιο από

τα μέλη για να επιληφθεί των καθημερινών αναγκών. Σε περιπτώσεις εκδηλώσεων συμμετέχει μεγαλύτερος αριθμός εθελοντών.

Τα έσοδα της επιχείρησης προκύπτουν κυρίως από την δραστηριότητα της. Η επιχείρηση λειτουργεί καθημερινά ως καφενείο και παντοπωλείο από τις 0830 έως τις 2300. Κατά καιρούς οι υπεύθυνοι διοργανώνουν ψυχαγωγικές εκδηλώσεις με στόχο την προσέλκυση πελατών και την αύξηση του τζίρου όπως βραδιές караόке, παραστάσεις με караγκιόζη και με μάγους για τους μικρούς τους φίλους, εκθέσεις, θεματικά πάρτι, παζάρια (bazaar) σε περιόδους εορτών, κ.α. (Παράρτημα, εικόνες 5,6,7,8). Η διοργάνωση παιδικών πάρτι είναι μια δραστηριότητα που το τελευταίο διάστημα ενισχύει σημαντικά τα έσοδα της επιχείρησης και προβάλλεται ιδιαίτερα. Στα έσοδα συγκαταλέγονται επίσης οι συνδρομές των μελών καθώς και διάφορες δωρεές και χορηγίες.

Ο Δήμος Παλαιού Φαλήρου στήριξε την προσπάθεια της ΚοινΣΕπ διευκολύνοντας τις διαδικασίες ίδρυσης και έναρξης λειτουργίας και με την εκτέλεση τεχνικών εργασιών στο χώρο στέγασης του Παντοκαφενέ. Η ομάδα OpenArt σε συνεργασία με τον Σύλλογο ΠΑΙΔΥ φιλοτέχνησε την επιγραφή που κοσμεί την είσοδο του χώρου καθώς και την διακόσμηση της βιτρίνας της επιχείρησης. (Παράρτημα, φωτογραφίες 7,8)

5.5.1. Συμπερασματικές διαπιστώσεις επιτόπιας έρευνας

Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν να εξεταστεί η δυνατότητα ανάπτυξης που αναδύεται μέσα από τις κοινωνικές συνεταιριστικές επιχειρήσεις στην χώρα μας την εποχή της κρίσης. Η μελέτη έγινε στην ΚΟΙΝΣΕΠ «συν-εργάζομαι» και κυρίως στην εμπορική επιχείρηση της, τον Παντοκαφενέ. Χρησιμοποιήθηκαν τα ερευνητικά εργαλεία της συνέντευξης και της παρατήρησης. Πραγματοποιήθηκαν συνολικά έξι (έξι) προσωπικές συνεντεύξεις που περιελάμβαναν ερωτήσεις ανοιχτού τύπου, με μέλη, με εργαζόμενους και με εθελοντή.

Χρησιμοποιήθηκαν ερωτήσεις για θέματα οργάνωσης και διοίκησης της επιχείρησης, θέματα σχετικά με τις δραστηριότητες και την αξία του κοινωνικού της σκοπού. Στην περίπτωση της εθελόντριας η συνέντευξη επικεντρώθηκε κυρίως στον κοινωνικό αντίκτυπο της επιχείρησης και στον τρόπο που αντιλαμβάνονται τον κοινωνικό σκοπό οι πελάτες, οι εθελοντές και οι εργαζόμενοι. Στους εργαζόμενους

απευθύνθηκαν επικεντρωμένες στα συναισθήματα που δημιουργούνται στους ίδιους από την εργασία τους, από την είσπραξη αποδοχής ή απόρριψης από τους πελάτες, καθώς και στα οικονομικά/κοινωνικά προβλήματα που αντιμετώπιζαν πριν και μετά τη εύρεση εργασίας και τέλος στον αντίκτυπο που έχει στους ίδιους η δυνατότητα που παρέχουν οι ΚΟΙΝΣΕΠ.

Από τις συνεντεύξεις προκύπτει ότι παρά τα μεγάλα βήματα που έχουν γίνει, ο τομέας της κοινωνικής οικονομίας στη χώρα μας βρίσκεται ακόμα σε ένα στάδιο αναζήτησης ταυτότητας. Δεν έχουν λυθεί σημαντικά θεσμικά, φορολογικά και χρηματοδοτικά ζητήματα. Το κράτος δεν έχει ξεκαθαρίσει τη σχέση του με τις κοινωνικές επιχειρήσεις ενώ χαρακτηριστική είναι η απουσία υποστηρικτικών δομών και συντονισμού. Παρά τα θετικά βήματα που έχουν γίνει στο νομοθετικό πλαίσιο, εξακολουθούν να παραμένουν σε εκκρεμότητα σημαντικά ζητήματα όπως αυτό της χρηματοδότησης, της φορολόγησης και της γενικότερης υποστήριξης των κοινωνικών επιχειρήσεων που στην ουσία υποθάλπουν την προσπάθεια που γίνεται.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η επιβολή του τέλους επιτηδεύματος στις ΚοινΣΕπ.. Σύμφωνα με το άρθρο 73 του Ν.4430/2016 οι φορείς της Κοινωνικής και Αλληλεγγύης Οικονομίας εξαιρούνται από την υποχρέωση καταβολής φόρου επιτηδεύματος «εφόσον δεν έχουν παρέλθει πέντε (5) έτη από την πρώτη έναρξη των εργασιών τους» ενώ μετά την πάροδο της πενταετίας το τέλος επιτηδεύματος καθορίζεται στα πεντακόσια ευρώ ετησίως¹⁰. Ωστόσο το μηχανογραφικό σύστημα taxis δεν έχει ενημερωθεί με αποτέλεσμα να καταλογίζεται φόρος επιτηδεύματος ύψους χιλίων (1.000) ευρώ, όπως ισχύει για όλα τα νομικά πρόσωπα, εφόσον δεν υπάρχει ξεχωριστός κωδικός για τις ΚΟΙΝΣΕΠ.

Η απουσία χρηματοδοτικών εργαλείων - το Ταμείο Κοινωνικής Οικονομίας παραμένει ανενεργό - και η δυσκολία χρηματοδότησης μέσω προγραμμάτων, συνιστούν τροχοπέδη για την πορεία ανάπτυξης της επιχείρησης. Οι υπεύθυνοι της επιχείρησης αναμένουν να δοθούν επιχορηγήσεις μέσω ΕΣΠΑ για να προχωρήσουν στην πρόσληψη δύο ακόμα εργαζομένων. Η ενίσχυση του ανθρώπινου δυναμικού θα συμβάλλει αποτελεσματικά και στην αύξηση των εργασιών της επιχείρησης.

---

¹⁰<http://www.capital.gr/politiki/3224289/kai-oi-koinsep-plironoun-foro-epitideumatatos>

Σύμφωνα με το καταστατικό σε ετήσια βάση ποσοστό πέντε τοις εκατό (5%) επί του συνόλου των κερδών διατίθεται για το σχηματισμό αποθεματικού και ποσοστό δεκαπέντε τοις εκατό (15%) διανέμεται στους εργαζομένους της ως κίνητρο παραγωγικότητας. Το εναπομένον ποσοστό ογδόντα τοις εκατό (80%) επί των κερδών διατίθεται κατ' έτος για τις δραστηριότητες της επιχείρησης και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Η συνεταιριστική μερίδα ανέρχεται σήμερα στα 1.100 ευρώ (από τα 180 ευρώ) λόγω της αύξησης της αξίας των παγίων της επιχείρησης. Μέχρι στιγμής τα έσοδα της επιχείρησης καλύπτουν μόνο τα λειτουργικά της έξοδα. Η διοργάνωση παιδικών πάρτι, έχει αποδειχτεί ότι συμβάλλει σημαντικά στην αύξηση του τζίρου της επιχείρησης καθώς και στην προβολή και την αναγνωρισιμότητά της

Το τρίμηνο πρόγραμμα εκπαίδευσης των εργαζομένων από εθελοντές πριν από την πρόσληψή τους συμβάλλει αποτελεσματικά στην αντιμετώπιση των προβλημάτων προσαρμογής σε εργασιακές συνθήκες. Οι εργαζόμενοι εξοικειώνονται σταδιακά με το χώρο, μαθαίνουν τα βήματα των εργασιών που θα τους ανατεθούν, συναναστρέφονται με τους υπόλοιπους εργαζόμενους και τους πελάτες και βελτιώνουν τις κοινωνικές τους δεξιότητες. Κατά το χρόνο της εκπαίδευσης λαμβάνουν μερίδιο από τα φιλοδωρήματα που συλλέγονται σε ειδικό κουμπαρά, γεγονός που κρίνεται ιδιαίτερα θετικό για τους ίδιους καθώς τους προσφέρει ικανοποίηση και τονώνει την αυτοεκτίμησή τους.

Εξίσου σημαντική κρίνεται για τους υπευθύνους η δημιουργία δικτύου και οι συνεργασίες με τις άλλες ΚΟΙΝΣΕΠ. Το παντοπωλείο που λειτουργεί παράλληλα με το καφενείο προβάλλει και προωθεί προϊόντα που προέρχονται αποκλειστικά από ΚΟΙΝΣΕΠ κυρίως παραγωγικού σκοπού. Προωθούνται επίσης συνεργασίες και διοργανώνονται εκδηλώσεις από κοινού από αφορούν την κοινωνική επιχειρηματικότητα στο σύνολό της, όπως έκθεση με τα προϊόντα, ενημέρωση για τους φορείς κοινωνικής οικονομίας κ.α. (Παράρτημα, εικόνα 10)

Παρά τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν καθημερινά και την απουσία στήριξης από τον κρατικό μηχανισμό, είναι διάχυτη η αισιοδοξία των ανθρώπων στηρίζουν τον Παντοκαφενέ. Η αισιοδοξία αυτή πηγάζει από την αποδοχή και την στήριξη της τοπικής κοινωνίας και από την ηθική ανταμοιβή από την πρόοδο των εργαζομένων. Με τους περισσότερους από τους εργαζόμενους και τους

εκπαιδευόμενους υπήρχε επαφή πριν από την πρόσληψη ή την απασχόλησή τους καθώς σχεδόν όλα τα μέλη έχουν άμεση ή έμμεση σχέση με τον τομέα της ψυχικής υγείας, γεγονός που αποδεικνύεται ιδιαίτερα σημαντικό καθώς η συναναστροφή με άτομα που έχουν αυτού του είδους τα προβλήματα απαιτεί ιδιαίτερες ευαισθησίες και γνώσεις.

Η Αλεξάνδρα είναι εθελόντρια. Είναι δασκάλα ειδικής αγωγής και κάποια απογεύματα, τα Σαββατοκύριακα καθώς και σε διάφορες εκδηλώσεις παρευρίσκεται στον Παντοκαφεφέ. Η παρουσία της είναι ιδιαίτερα σημαντική κυρίως γιατί ξέρει πως να αντιμετωπίσει τους εργαζόμενους και παρεμβαίνει όπου και όποτε χρειάζεται.

Κατά τη διάρκεια των επισκέψεων μου στον Παντοκαφεφέ συνέβη ένα περιστατικό, που θεωρώ ότι αποδεικνύει πόσο σημαντική είναι η συμμετοχή ανθρώπων με ιδιαίτερες γνώσεις, εμπειρία και ευαισθησία. Είχε βάρδια ο Γιάννης, ο οποίος είναι αυτιστικός. Ο Γιάννης έκανε τις εργασίες που ήταν γραμμένες στο ημερήσιο ατομικό του πρόγραμμα. Ανάμεσα στις εργασίες προβλέπεται συνήθως ένα διάλειμμα, το οποίο εκ παραδρομής εκείνη την ημέρα δεν είχε σημειωθεί. Η Αλεξάνδρα του ζήτησε προφορικά να κάνει διάλειμμα αλλά αυτός αρνήθηκε. Όπως μου εξήγησε αργότερα, ο Γιάννης αρνήθηκε γιατί αυτό δεν ήταν γραμμένο στο πρόγραμμα του. Η Αλεξάνδρα παρενέβη και έγραψε στο πρόγραμμα τη λέξη «διάλειμμα» και ο Γιάννης τότε έκανε κανονικά το διάλειμμα. Κάθισε ήρεμος στην πολυθρόνα που συνήθως κάθεται όταν έχει διάλειμμα και τρώει το πρόγευμα του. Όταν η Αλεξάνδρα του ζήτησε να καθίσει μαζί μας σε διπλανό τραπέζι, αρνήθηκε γιατί όπως είπε την ώρα του διαλείμματος πρέπει να την ξεκουράζεται στη συγκεκριμένη θέση.

Η Αλεξάνδρα θεωρεί ιδιαίτερα σημαντική τη δουλειά που γίνεται στον Παντοκαφεφέ. Γνωρίζει τα παιδιά από το στάδιο της εκπαίδευσης και θεωρεί ότι έχουν παρουσιάσει σημαντική πρόοδο. Κατά το ξεκίνημα τους ήταν συγκρατημένα και δεν μπορούσαν να ακολουθήσουν τις οδηγίες. Μετά την ολοκλήρωση της εκπαίδευσης τους τηρούν το πρόγραμμα με επιτυχία και πολλές φορές ξέρουν από μόνοι τους τι πρέπει να κάνουν χωρίς να χρειάζεται καν να το συμβουλευτούν. Θεωρεί ότι η απασχόλησή τους έχει συμβάλει σε μεγάλο βαθμό στην τόνωση της αυτοεκτίμησής τους και της αυτοπεποίθησής τους, ενώ έχει βελτιώσει σημαντικά την

ικανότητα επικοινωνίας και την κοινωνικότητά τους. Με την άποψή της συμφωνούν και τα μέλη που συμμετείχαν στην έρευνα.

Ο Νίκος γεννήθηκε το 1986 και εργάζεται στον Παντοκαφενέ με ημιαπασχόληση εδώ και τρεις μήνες. Σήμερα έχει ποσοστό αναπηρίας 67% (κινητικά προβλήματα και προβλήματα όρασης). Σε ηλικία 25 ετών αρρώστησε και έμεινε καθηλωμένος σε αναπηρικό αμαξίδιο για πέντε χρόνια με ποσοστό αναπηρίας 90%. Τώρα εργάζεται και σπουδάζει παράλληλα σε σχολή μαγειρικής. Είναι παντρεμένος και έχει ένα κοριτσάκι 6 μηνών. Στον Παντοκαφενέ φτιάχνει καφέδες και ετοιμάζει τα κρύα πιάτα που σερβίρονται καθημερινά και στις διάφορες εκδηλώσεις που διοργανώνονται εκεί. Στα παιδικά πάρτι συμμετέχει όχι μόνο στην παραγωγή των φαγητών αλλά και ως ζογκλέρ και μάγος που διασκεδάζει τα παιδιά (Παράρτημα, εικόνα 5). Τη δουλειά στον Παντοκαφενέ τη βρήκε τυχαία. Μέχρι τότε δεν μπορούσε να εργαστεί σε κανονική επιχείρηση καθώς με την πρόσληψη του θα έχανε το προνοιακό επίδομα. Ο ίδιος θεωρεί πολύ σημαντικό το γεγονός ότι η εργασία αυτή του επιτρέπει να λαμβάνει παράλληλα με το μισθό του και το επίδομα του εξασφαλίζοντας του έτσι καλύτερες συνθήκες διαβίωσης. Είναι εμφανώς χαρούμενος και ικανοποιημένος με τον εαυτό του που έχει καταφέρει να σταθεί στα πόδια του και να πάρει τη ζωή του στα χέρια του.

Ο Γιάννης έχει αυτισμό. Είναι μέλος στην παραολυμπιακή ομάδα ιστιοπλοΐας. Εργάζεται στον Παντοκαφενέ με πλήρες ωράριο. Όταν φτάνει στον Παντοκαφενέ ακολουθεί αυστηρά το πρόγραμμα με τις δουλειές που του έχουν αναθέσει. Αγαπημένη του εργασία η λάντζα. Δεν του αρέσει να σερβίρει τους πελάτες και να συνομιλεί με αυτούς. Κατά τη διάρκεια της κουβέντας μας καθόταν μαζί μας και η Αλεξάνδρα (εθελόντρια) και παρόλα αυτά ήταν ιδιαίτερα επιφυλακτικός και απαντούσε με μονολεκτικές φράσεις. Είναι όμως ομιλητικός με τους συναδέλφους και ιδιαίτερα συνεργάσιμος.

Η Δέσποινα είναι σερβιτόρα. Εργάζεται στον Παντοκαφενέ από τον Φεβρουάριο του 2017. Η Δέσποινα έχει ήπια νοητική στέρωση. Δεν είχε εργαστεί ποτέ πριν. Πήγαινε σε ειδικό σχολείο και παρέμενε κλεισμένη στο σπίτι, παραμελημένη και περιθωριοποιημένη. Σήμερα δουλεύει με πλήρες ωράριο σχεδόν καθημερινά. Με τη βοήθεια των επιστημονικών συνεργατών της ΚοινΣΕπ έχει καταφέρει να αλλάξει εντελώς την εικόνα της. Άρχισε να προσέχει την εμφάνισή της,

το ντύσιμο, και να περιποιείται τα μαλλιά της και τα νύχια της. Έγινε εξωστρεφής και κοινωνική. Μιλάει με τους πελάτες του καταστήματος με μεγάλη άνεση και οικειότητα. Τους τακτικούς πελάτες του αποκαλεί με το μικρό τους όνομα. Όταν βγαίνει για δουλειές από το κατάστημα την χαιρετάνε οι γείτονες. Οι ίδιοι γείτονες που αγνοούσαν την ύπαρξη της γιατί η ίδια φοβόταν να κυκλοφορήσει έξω από το σπίτι. Με καλή διάθεση αντιμετωπίζει και τους άλλους εργαζόμενους και τα μέλη που παρευρίσκονται κάποιες φορές εκεί. Εκτός από τις δουλειές μέσα στον καφενέ διεκπεραιώνει και εξωτερικές δουλειές. Πάει στο σουπερμάρκετ, στο μανάβικο και στον φούρνο. Η ίδια παραδέχεται ότι άλλαξε η ζωή της, βρήκε νόημα. Όταν μιλάει για τη δουλειά της φωτίζεται το πρόσωπό της. Νιώθει ικανοποίηση που δουλεύει και αμείβεται για αυτό. Είναι ένας πολύτιμος και λειτουργικός συνεργάτης του Παντοκαφενέ. Συμμετέχει σε όλες τις εκδηλώσεις που διοργανώνει ο Παντοκαφενές. Το αγαπημένο της είναι οι βραδιές караόке.

Στην Δέσποινα έχει επιτευχθεί με τον καλύτερο τρόπο ο σκοπός της ΚοινΣΕπ και όλοι νιώθουν ικανοποίηση και περηφάνια για αυτό. Η ίδια μπορεί να μην κατανοεί πλήρως την έννοια της κοινωνικής επιχείρησης αλλά η χαρά που φωτίζει το πρόσωπο της όταν μιλάει για το καθημερινό της πρόγραμμα στη δουλειά είναι κάτι που δεν ξεχνάς εύκολα.

Οι γείτονες, κάτοικοι και επαγγελματίες, παρόλο που στην αρχή ήταν επιφυλακτικοί και αντιμετώπισαν με διστακτικότητα την ίδρυση του Παντοκαφενέ, έχουν αποδεχτεί και στηρίζουν την επιχείρηση και τους εργαζόμενους. Οι τακτικοί πελάτες αποκαλούν τους εργαζόμενους με τα μικρά τους ονόματα και συνομιλούν μαζί τους για διάφορα θέματα. Ενδεικτικά της αποδοχής που λαμβάνει η προσπάθεια αυτή είναι και τα σχόλια που καταγράφονται στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης:

«Ένας πολύ όμορφος και ζεστός χώρος, με χαμογελαστούς και ζεστούς ανθρώπους που τον διαχειρίζονται! Ιδανικό μέρος για κουβεντούλα, χαλάρωση, αλλά και για δουλίτσα. Και το καφεδάκι τέλειο!» «Ωραίοι άνθρωποι, υπέροχη φιλοξενία, καταπληκτικό περιβάλλον!» «Αξιαγάπητοι άνθρωποι, ένας χώρος που εκπέμπει ζεστασιά!» «Εξαιρετικό...!!! Το συστήνω ανεπιφύλακτα!!!» «Υπέροχοι Άνθρωποι, υπέροχος χώρος, υπέροχα προϊόντα, υπέροχοι μεζέδες...συγχαρητήρια!!!» «Όμορφος χώρος, όμορφοι άνθρωποι, σωστή παροχή υπηρεσιών... συνεπώς συστήνω ανεπιφύλακτα!!!!» «Ζεστό περιβάλλον και υπέροχοι άνθρωποι! Τι άλλο θες για τον καφέ σου;» «Η

καλύτερη ομάδα στην πιο όμορφη γειτονιά...κάνει τα μαγικά της κόλπα και φέρνει κοντά Ανθρώπους. Αλληλεγγύη, Αγάπη, Αποδοχή, εργασιακή ένταξη ..αλλά και καταπληκτικούς καφέδες και προϊόντα προς πώληση!!! πολλά μπράβο !!» «Είναι μια γλυκιά πρόθυμη και αθώα "αγκαλιά" και μια υπερπροσπάθεια εξυπηρέτησης!!.. αυτό που με εντυπωσίασε δε η υπευθυνότητα των εργαζομένων.» «Πάρε τους φίλους σου και πήγαινε! Αξίζει!!!» «Όμορφη γωνία, ζεστοί άνθρωποι.» «Εξαιρετική προσπάθεια!!! άνθρωποι με δύναμη και θέληση που αποδεικνύουν ότι όπου υπάρχει θέληση, υπάρχει και τρόπος!!!» «Lovely environment. Well Done to the people who decided to help these children. We will be there for us as well.» «Καταπληκτικό μαγαζί, έχει ωραίους μεζέδες, καταπληκτικούς καφέδες και ωραία προϊόντα. Το συνιστώ ανεπιφύλακτα.» «Υπέροχο μαγαζί και υπέροχα τα παιδιά που δουλεύουν εκεί... ΑΞΙΖΕΙ ΝΑ ΠΑΣ!!! TIP: Για τους λάτρεις του ποτού αξίζει να δοκιμάσετε την σέρβικη Ρακία» «Εξαιρετικοί άνθρωποι και επαγγελματίες. Συγχαρητήρια για την πρωτοβουλία και την υλοποίηση. Έχετε όλη τη θετική μας ενέργεια και την στήριξη μας. Καλή αρχή!!!» «Καταπληκτική ατμόσφαιρα και μια προσπάθεια ιδιαίτερα κοινωνική!!! Συνεχίστε δυνατά!!!» «Ιδιαίτερες γεύσεις ποτών και μεζέδων, αλλά και προσωπικό με ζήλο μοναδικό!! :)» «Πολύ όμορφη η σημερινή βραδιά! Εξαιρετικά παιδιά - μικρά και μεγάλα... Μπράβο στους εθελοντές. Μια βραδιά γεμάτη χαμόγελα και καλή μουσική! Μια προσπάθεια που αξίζει την στήριξη όλων!»

6. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η προτεραιότητα που έχει δοθεί στη μακροοικονομική σταθεροποίηση τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα και οι χρόνιες αδυναμίες του κοινωνικού κράτους έχουν υπονομεύσει σοβαρά την κοινωνική συνοχή, με τη διεύρυνση των ανισοτήτων, την έλλειψη επενδύσεων, την ανεργία, την φτωχοποίηση και τη μετανάστευση.

Οι επενδύσεις στην Κοινωνική Οικονομία θα μπορούσαν να είναι μια βιώσιμη εναλλακτική λύση. Η πιο ενδιαφέρουσα εξέλιξη στον χώρο αυτό είναι οι κοινωνικές επιχειρήσεις, οι οποίες είναι εταιρείες που έχουν συσταθεί για την επιδίωξη κοινωνικών στόχων, παρέχουν αγαθά και υπηρεσίες στην αγορά σε οικονομικότερες τιμές και παρουσιάζουν μετρήσιμα θετικά κοινωνικά αποτελέσματα.

Η κοινωνική οικονομία συμβάλλει στη ρύθμιση της αγοράς κεφαλαίου διότι εντάσσει στον χρηματοπιστωτικό τομέα μεγάλα τμήματα του πληθυσμού που αποκλείονται από τον παραδοσιακό τραπεζικό τομέα, αποτελεί βασική πηγή δημόσιας χρηματοδότησης και επιδοτήσεων για άτομα με περιορισμένους πόρους και ελέγχει σε συλλογικό επίπεδο τις χρηματοπιστωτικές ροές που προκαλούνται από το έργο και τις οργανώσεις της (όπως τα μισθοδοτικά και συνταξιοδοτικά ταμεία, οι ηθικές και κοινωνικές τράπεζες, οι πιστωτικοί συνεταιρισμοί και τα αποθεματικά και άλλα ταμεία από τις κερδοφόρες λειτουργίες των συνεταιρισμών και των αλληλασφαλιστικών εταιρειών). Επιπλέον, οι πιστωτικοί συνεταιρισμοί έχουν επιδείξει υποδειγματική συμπεριφορά κατά την τρέχουσα ύφεση. Δεν είναι υπεύθυνοι για την παρούσα διεθνή χρηματοπιστωτική κρίση και δεν έχουν βιώσει τον αντίκτυπο της τόσο έντονα όσο άλλα πιστωτικά ιδρύματα, αλλά αντίθετα έχουν διατηρήσει υγιείς ισολογισμούς και συνεχίζουν να επιτελούν το έργο τους, παρέχοντας πίστωση και αποτρέποντας τον αποκλεισμό από χρηματοδότηση.

Η κοινωνική οικονομία βοηθά στη διόρθωση τριών μεγάλων ανισοροπιών στην αγορά εργασίας: ανεργία, εργασιακή ανασφάλεια και αδυναμία απασχόλησης καθώς και αποκλεισμός των ανέργων από την κοινωνία και την αγορά εργασίας. Κατά παράδοση, οι εργατικοί συνεταιρισμοί και άλλες επιχειρήσεις υπό τον έλεγχο ή την ιδιοκτησία των εργαζομένων έχουν διαδραματίσει περισσότερο ενεργό ρόλο στο πεδίο αυτό. Σε περιόδους κρίσης, αμέτρητες ομάδες εργαζομένων, αντιμέτωπες με τη σοβαρότατη οικονομική κατάσταση των βιομηχανικών επιχειρήσεων στις οποίες

εργάζονταν, επέλεξαν να τις μετατρέψουν σε συνεταιρισμούς ή να τις θέσουν εκ νέου σε λειτουργία υπό τη μορφή αυτή προκειμένου να διατηρήσουν τις θέσεις εργασίας τους. Κατά τις περιόδους αυτές, σε ένα πλαίσιο εκτεταμένων απωλειών θέσεων εργασίας, οι επιχειρήσεις υπό τη διαχείριση των εργαζομένων αύξησαν την άμεση απασχόληση. Έχει επισημανθεί (Tomás-Carpi 1997) ότι η απασχόληση στο πλαίσιο της κοινωνικής οικονομίας είναι πολύ λιγότερο ευάλωτη στις διακυμάνσεις της απόδοσης και της ζήτησης σε παγκόσμιο και τομεακό επίπεδο (αυτό που οι οικονομολόγοι αποκαλούν εισοδηματική ελαστικότητα της απασχόλησης) από ό,τι ο κερδοσκοπικός τομέας κατά τη διάρκεια των περιόδων κάμψης του οικονομικού κύκλου και των σταδίων ωριμότητας των προϊόντων.

Εξίσου σημαντικός είναι ο ρόλος της κοινωνικής οικονομίας – ιδίως των επονομαζόμενων επιχειρήσεων ένταξης, των ειδικών κέντρων απασχόλησης και των κοινωνικών συνεταιρισμών – για την ένταξη ομάδων που αντιμετωπίζουν ιδιαίτερες δυσκολίες όσον αφορά την απασχόληση, όπως σωματικές ή πνευματικές ή «κοινωνικές» αναπηρίες, που αποκλείονται από την αγορά εργασίας για μακρές περιόδους και βρίσκονται παγιδευμένες σε έναν φαύλο κύκλο από άποψη κοινωνικής ένταξης και ένταξης στον χώρο εργασίας τους, καταλήγοντας συχνά στο περιθώριο και τη φτώχεια.

Τα θέματα της κοινωνικής οικονομίας έχουν τοποθετηθεί στην κορυφή της πολιτικής ατζέντας της ΕΕ με στόχο να ενθαρρυνθούν οι πολίτες της, να αναπτύξουν βιώσιμες επιχειρηματικές ιδέες με κοινωνική παράμετρο και ταυτόχρονα ανταγωνιστικές με τις επιχειρήσεις κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Η κοινωνική συνεταιριστική επιχείρηση ως αστικός συνεταιρισμός κοινωνικού σκοπού προσφέρει μια λύση στα αυξανόμενα ποσοστά ανεργίας μέσω της δημιουργίας σταθερών θέσεων εργασίας. Προσφέρει λύσεις σε πραγματικές ανάγκες προς όφελος των εργαζομένων και της τοπικής κοινωνίας και δημιουργεί δεσμούς αλληλεγγύης ανάμεσα στον εργαζόμενο και την επιχείρηση. Ας σημειώσουμε πως η ΚΟΙΝΣΕΠ θα συμβάλλει στην μείωση γεωγραφικού και κοινωνικού αποκλεισμού, στην αύξηση απασχόλησης και στη τοπική ανάπτυξη.

Τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας παρατηρείται ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τις κοινωνικές επιχειρήσεις. Παρόλα τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν όλες τους είναι ιδιαίτερα σημαντικές, γιατί παρέχουν καινοτόμες υπηρεσίες και συμβάλλουν στην

ενίσχυση της απασχόλησης και την αντιμετώπιση της ανεργίας καλύπτοντας σημαντικές κοινωνικές και οικονομικές ανάγκες. Ο Παντοκαφενές είναι μια καλή πρακτική που μας αποδεικνύει στην πράξη τα αποτελέσματα των δράσεων της κοινωνικής οικονομίας. Μια επιχείρηση υγιής που καλύπτει τα λειτουργικά της έξοδα και που θα μπορούσε με την απαραίτητη χρηματοδότηση να συμβάλλει στην ενίσχυση της τοπικής ανάπτυξης και της απασχόλησης ευάλωτων ομάδων πληθυσμού που παραμένουν ανενεργές για χρόνια ή αδυνατούν να προωθηθούν στην αγορά εργασίας. Εξίσου σημαντικό είναι ότι συμβάλλει στην καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και στην ευαισθητοποίηση και κινητοποίηση της τοπικής κοινωνίας με τον εθελοντισμό και τις δωρεές, καλλιεργώντας παράλληλα ανθρώπινες αξίες όπως ο σεβασμός, η αλληλεγγύη, η προσφορά που στην εποχή μας είναι σε έλλειψη. Το χαμόγελο που φωτίζει το πρόσωπο της Δέσποινας είναι η καλύτερη απόδειξη!

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

- Αδάμ Σ. (2014), Κοινωνική οικονομία-Οδηγός Δημιουργίας Κοινωνικών Επιχειρήσεων, Θεσσαλονίκη - Ίδρυμα Χάινριχ Μπελ Ελλάδας.
http://gr.boell.org/sites/default/files/guide_for_social_cooperatives_final.pdf, τ.ε. 05/07/2014.
- Αδάμ, Σ. (2012). Κοινωνική οικονομία και ενεργητικές πολιτικές ένταξης: Αποτελέσματα έρευνας πεδίου σε κοινωνικές επιχειρήσεις εργασιακής ένταξης στην Ελλάδα, Μελέτη 19, Παρατηρητήριο Κοινωνικών και Οικονομικών Εξελίξεων, Αθήνα: Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.
- Αδάμ, Σ. & Παπαθεοδώρου, Χ. (2010). Κοινωνική οικονομία και κοινωνικός αποκλεισμός: Μια κριτική Προσέγγιση, Μελέτη 8, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Αθήνα: Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.
- Αφουξενίδης, Α, & Γαρδίκη, Μ. (2014). Χαρτογραφώντας την κοινωνία πολιτών στην Ελλάδα σήμερα: Προβλήματα και προοπτικές, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, Τεύχος 143, διαθέσιμο στο:
<http://www.grsr.gr/index.php/ekke/article/view/1010>, τ.ε. 25/06/15
- Γεωρμάς Κ. (2013). Κοινωνική Οικονομία Θεωρία Εμπειρία και Προοπτικές Σύγχρονη Διοίκηση Δημοσίων Σχέσεων. Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα.
- ΕΥΚΕΚΟ/Ειδική Υπηρεσία για την Κοινωνική Ένταξη και την Κοινωνική Οικονομία, (2013). Η κοινωνική οικονομία στην Ελλάδα, διαθέσιμο στο:
<http://www.keko.gr/el/Pages/page2.aspx>, τ.ε. 10/07/2015.
- Λιερός Γιώργος (2013), ΥΠΑΡΚΤΟΣ ΚΑΙΝΟΥΡΙΟΣ ΚΟΣΜΟΣ - Κοινωνική αλληλέγγυα και συνεργατική οικονομία, Αθήνα, Οι εκδόσεις των συναδέλφων.
- Νασιούλας Ιωάννης (2013), Κοινωνικές Επιχειρήσεις - Clusters και Δίκτυα Κοινωνικής Οικονομίας: Θεωρία, ευρωπαϊκές πολιτικές και ελληνική πραγματικότητα, Θεσσαλονίκη - Ινστιτούτο Κοινωνικής Οικονομίας.
- Νικολόπουλος Τάκης / Καπογιάννης Δημήτρης (2013), ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ – Το μετέωρο βήμα μιας δυνατότητας, Αθήνα, Οι εκδόσεις των συναδέλφων.

- Ντούλια Θεοδώρα (2015), Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα - Μια δυναμική προοπτική ενάντια στην οικονομική κρίση, Οσελότος.
- Τσουραμάνης Χρήστος (2003), Σύγχρονα Κοινωνικά Προβλήματα- Η ελληνική πραγματικότητα, Αθήνα, Παπαζήσης.
- Χρυσάκης, Ζιώμας, Καραμητοπούλου, Χατζαντώνης, (2002) «Προοπτικές Απασχόλησης στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας», Εκδόσεις Σάκκουλα – Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας.

Ξενόγλωσση

- Bangoli, L. and Megali, C. (2011). Measuring performance in social enterprises, *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 40 (1), 149-165.
- Chell, E. (2007). Social enterprise and entrepreneurship: Towards a convergent theory of the entrepreneurial process, *International Small Business Journal*, 25 (1), σ. 5-26.
- Cohen, L. and Manion, L. (1992). *Research methods in education* (3rd edition). London: Routledge
- Defourny, J. & Develteve, P. (1999). “The social economy: The worldwide making of a third sector” in *L’économiesociale au Nord et au Sud*, Defourny et al. (eds), Bruxelles: De Boeck, διαθέσιμο στο:
http://emes.net/content/uploads/publications/Defourny.Develtere_SE_NorthSouth_Chap1_EN.pdf, τ.ε. 17/06/2015.
- Defourny, J. and Nyssens, M. (2008). Social enterprise in Europe: recent trends and development, *Social Enterprise Journal*, 4(3), 202-228.
- Defourny, J. and Nyssens, M. (2010). Conceptions of social enterprises and social entrepreneurship in Europe and the United States convergence and divergence, *Journal of Social Entrepreneurship*, 1(1), 32-53
- Kerlin, J.A. (2006). Social enterprise in the United States and Europe: understanding and learning from the differences, *Vountas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 17(3), 202-228.

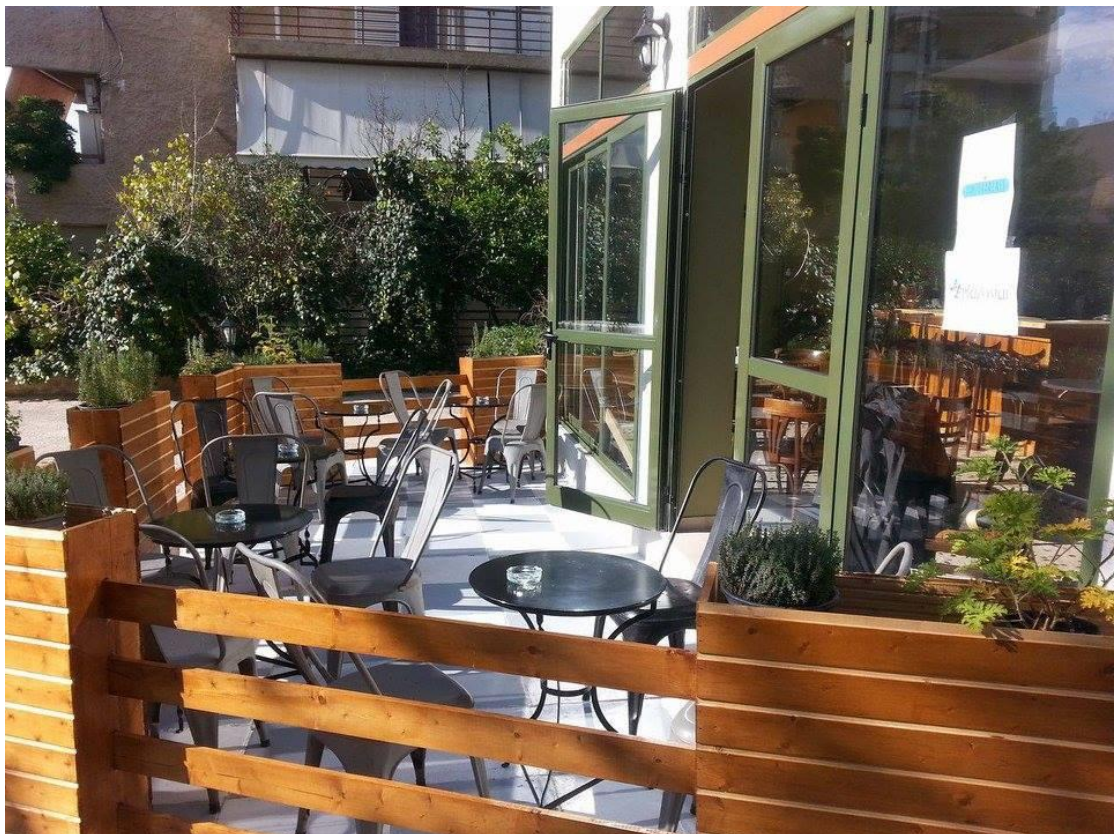
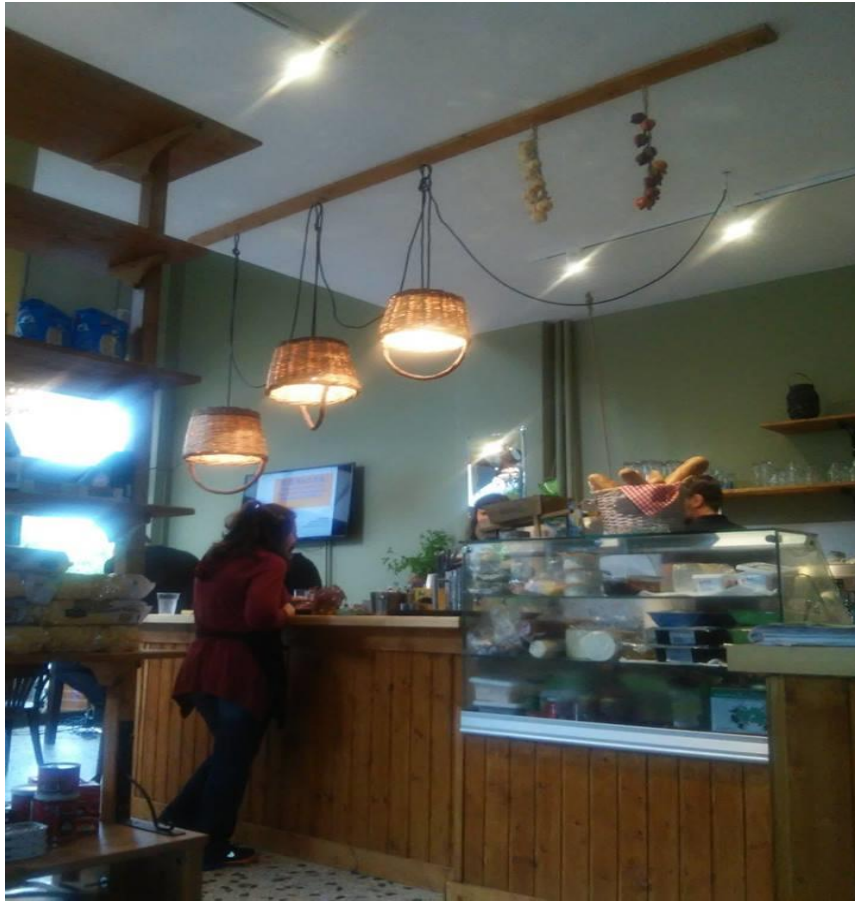
- Mertens, S. (1999). Nonprofit organizations and social economy: two ways of understanding the third sector, *Annals of Public and Cooperative Economics*, 70(3), 501- 520.
- Moulaert, F. and Ailenet, O.(2005). Social economy, third sector and solidarity relations: a conceptual synthesis for history of present, *Urban Studies*, 42 (1), 2037-2053.
- Nasioulas I., (2012), *Greek Social Economy Revisited Voluntary Civic and Cooperative Challenges in the 21st Century*, Frankfurt am Main, Peter Lang.
- Pearce, J. (2003). *Social Enterprise in Anytown*, London: CalousteGulbenkian Foundation.
- Roper, J. and Cheney, G. (2005). Leadership, learning and human resource management: the meanings of social entrepreneurship today, *Corporate Governance*, 5 (3), 95104.
- Seelos, C. and Mair, J. (2005). Social entrepreneurship: Creating new business models to serve the poor, *Business Horizons*, 48, 241—246
- Sénécal, G. (2012). Community development and social actor theories: A case study in Montreal (Canada), *Social Geography*, 7, σ. 37-46.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Φωτογραφικό υλικό από τον Παντοκαφενέ

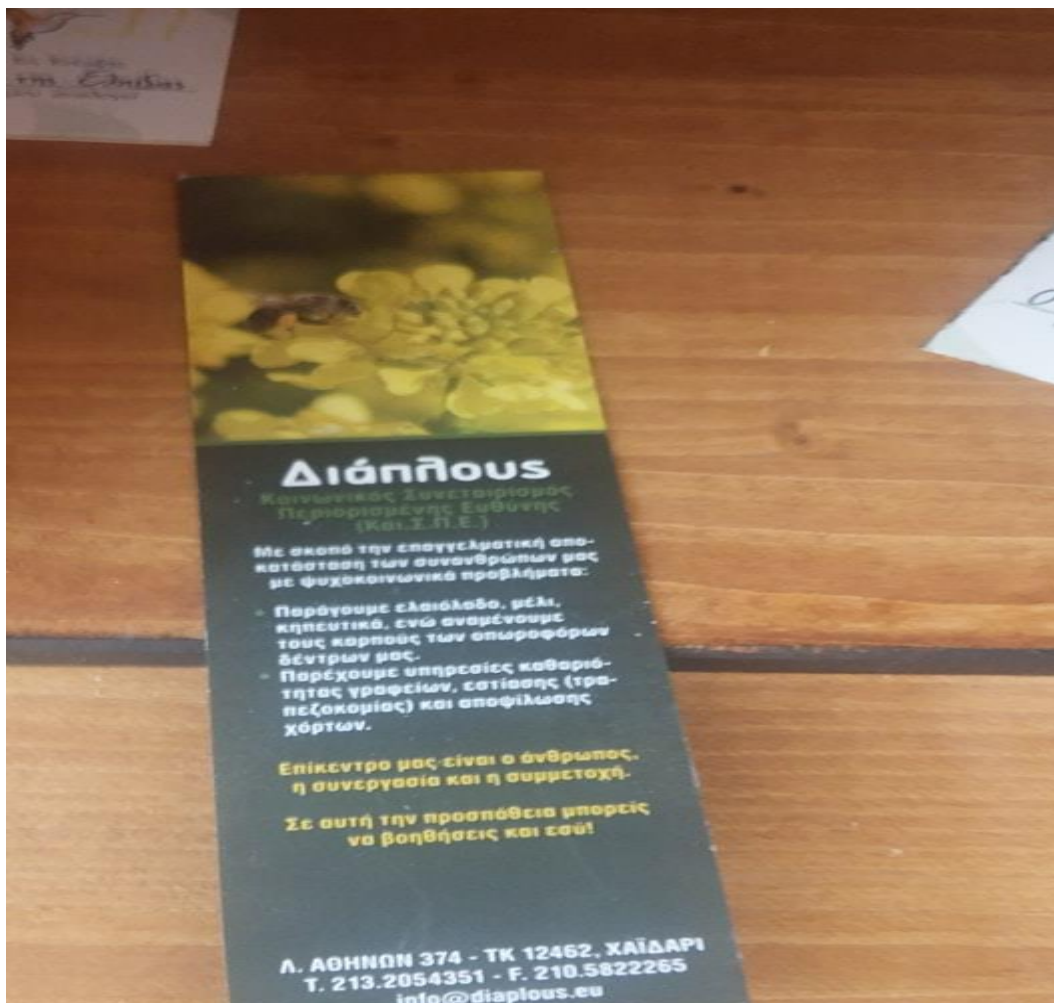
Φωτογραφία 1

Φωτογραφία 2

Φωτογραφία 3

Φωτογραφία 4

Φωτογραφία 5

Φωτογραφία 6

Φωτογραφία 7

Φωτογραφία 8

ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ ΓΙΑ ΚΑΠΟΙΑ ΠΑΙΔΙΑ ΕΙΝΑΙ ΕΜΦΥΤΕΣ ΚΑΙ ΓΙΑ ΚΑΠΟΙΑ ΑΛΛΑ ΟΧΙ ΚΑΙ ΤΟΣΟ.
ΠΩΣ ΜΠΟΡΟΥΜΕ ΝΑ ΒΟΗΘΗΣΟΥΜΕ ΑΥΤΑ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ;

Η ΚΟΙΝ.Σ.ΕΠ. ΣΥΝ-ΕΡΓΑΖΟΜΑΙ ΚΑΙ ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΤΑΚΗ
ΣΑΣ ΠΡΟΣΚΑΛΟΥΝ

ΤΟ ΣΑΒΒΑΤΟ 11 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 2017 ΣΤΙΣ 11.00
ΣΤΟΝ ΠΑΝΤΟΚΑΦΕΝΕ

ΣΤΗΝ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ
ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΣ ΠΛΗΣΗ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΛΕΝΗΣ ΛΟΥΒΡΟΥ

ΑΥΤΙΣΜΟΣ

Οι άγραφοι κανόνες
κοινωνικής συμπεριφοράς
για παιδιά 4-12 ετών

ΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΘΑ ΣΥΝΟΜΙΛΗΣΟΥΝ ΜΕ ΤΟ ΚΟΙΝΟ ΓΙΑ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΚΑΙ ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΤΟΥ
ΩΣ ΕΡΓΑΛΕΙΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΣΤΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΠΟΥ ΒΡΙΣΚΟΝΤΑΙ ΣΤΟ ΑΝΩΤΕΡΟ ΑΥΤΙΣΤΙΚΟ ΦΑΣΜΑ.

[ΠΑΝΤΟΚΑΦΕΝΕΣ: ΜΕΤΣΟΒΟΥ ΚΑΙ ΠΙΚΡΟΔΑΦΝΗΣ, Π. ΦΑΛΗΡΟ, ΤΗΛ: 210.96.87.371]

Ο ΠΑΝΤΟΚΑΦΕΝΕΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΣΥΝ-ΕΡΓΑΖΟΜΑΙ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟ ΚΑΦΕΝΕΙΟ-ΠΑΝΤΟΠΛΕΙΟ
ΣΤΟ ΟΠΟΙΟ ΕΡΓΑΖΟΝΤΑΙ ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΑ ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΜΕ ΣΚΟΠΟ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΤΟΥΣ ΕΝΤΑΣΗ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΚΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ.

Εικόνα 1

Έκθεση
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑΣ

**24
ΜΑΤΙΕΣ**

Ο Παντοκαφενές της Κοινωνικής Συνεταιριστικής Επιχείρησης
"ΣΥΝ-ΕΡΓΑΖΟΜΑΙ" είναι το εναλλακτικό καφενείο-παντοπωλείο
στο οποίο εργάζονται αποκλειστικά άτομα με ειδικές ανάγκες
με σκοπό τη κοινωνική τους ένταξη μέσω της εργασιακής απασχόλησης

ΕΙΣΟΔΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΗ
28 & 29 Οκτωβρίου • 19:00- 22:00
Μετσόβου και Πικροδάφνης, Π.Φάληρο - Τηλ. 210 9887371

Εικόνα 2

30 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ & **01** ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ

*Διασκεδίζουμε
ζωγραφίζουμε
ματασμενάζουμε
ζωτσακνίζουμε
ειμαστινά*

έναν εναλλακτικό χώρο συνάντησης & έκφρασης,
το καφενείο - παντοπωλείο

και ΥΠΟΣΤΗΡΙΖΟΥΜΕ την ομαλή κοινωνική
ένταξη ατόμων με αναπηρία
μέσω της απασχόλησης.

Χορηγοί επικοινωνίας

Εικόνα 3

“Από τη Σκόπελο...παντού!”

Πρώτη συνάντηση Σκοπελιτών που ζουν στην ευρύτερη περιοχή της Αττικής.

Πρόγραμμα

- 16.00 Εγκαίνια και ολοήμερη έκθεση Ζωγραφικής
Πολυξένη Μαρλίτση και Αντώνη Χατζητρακόσα
- 17.30 Παρουσίαση φορέα “Κέντρο Μελετών Νήσου Σκοπέλου”
Κωνίνοσ Σύροσ
- 18.30 Αναφορά στη λογοτεχνία και παρουσίαση συγγραφικού έργου
Γιάννησ Χατζητρακόσασ
- 20.00 Ζωντανή μουσική απο Αντώνη και Θωδωρή Ξηνάρη

Σάββατο 25 Νοεμβρίου 2017

Μετσόβου & Πικροδάφνης, Π. Φάληρο

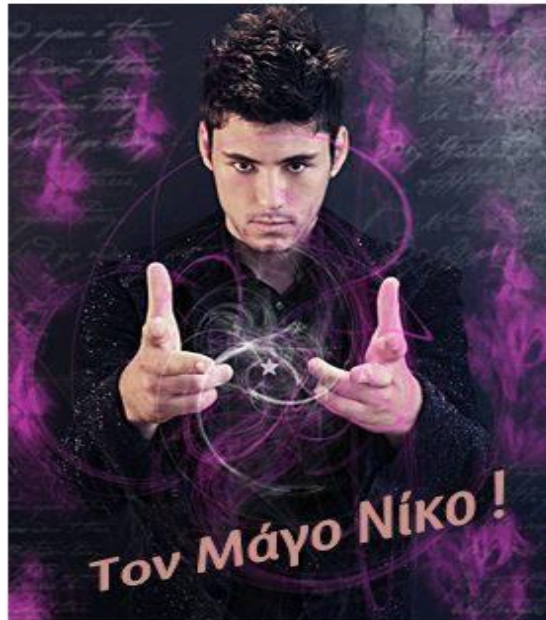
© Costas Andreou

Εικόνα 4

Παρουσιάζει...

Σάββατο 21/10/17
ώρα 18.00 ακριβώς

Διεύθυνση:
Μετσόβου & Πικροδάφνης.
Π. Φάληρο

Επιτάζομαι!

Είσοδος
5 ευρώ

Εικόνα 5

Το θεατρο Σκιών του
Αντώνη Παντιώρα

Παρουσιάζει τη
παράσταση
Θεάτρου Σκιών...

Ο
Καραγκιόζης
ειρηνιστής!

Πέμπτη
5 Οκτωβρίου
στις 18.30

Είσοδος για τους μικρούς
μας φίλους 5 ευρώ
Μετσόβου και Πικροδάφνης,
Π. Φάληρο

Εικόνα 6

SATURDAY 16 SEPTEMBER 2017

KARAOKE

Σάββατο 16/9, 19.00
στον "Παντοκαφενέ"
(Ττικροδάφνης και
Μετσόβου 44)
τραγουδάμε στο
μικρόφωνο τα
αγαπημένα μας
τραγούδια!

ΕΡΓΑΖΟΜΑΙ!
ΚΟΙΝΩΤΕΙΑ

Εικόνα 7

SUMMER PARTY

ΕΟΙΚ.Σ.Ε.Ε.
ΠΑΝΤΟΚΑΦΕΝΕΣ
 ΕΣΤΑΒΛΗΤΗ

Παρασκευή
 28/7, απο
 τις 7μμ

"έως
 εξαντλήσεως
 των
 αποθεμάτων"

Τιμή συμμετοχής 12 ευρώ (περιλαμβάνει απεριόριστο κρασι και τσιπουρο και μεζέδες έως εξαντλήσεως αποθεμάτων)

Διευθ.: Πικροδάφνης & Μετσόβου,
 Π. Φάληρο

ΕΡΓΑΖΟΜΑΙ!
ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Τηλ.
 2109887371,
 6937170292

Εικόνα 8

Εικόνα 9

1ο Φεστιβάλ Κοινωνικής Οικονομίας

27 & 28 Μαΐου 2017
11.00-17.00

Μετσόβου και Πικροδάφνης,
Π. Φάληρο
Τηλ. 6937170292

Εικόνα 10